

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

Να μου το πάρεις, ύπνε μου

Κοιμήσου αστρί

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές δύο από τα ωραιότερα νανουρίσματα, με ειδικά στοιχεία το καθένα, ανάλογα με το φύλο του μικρού παιδιού προς το οποίο απευθύνεται.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Αγάπη για το παιδί

Τρυφερότητα και προσδοκίες της μάνας

Ονειρική ατμόσφαιρα

Σύμβολα της δύναμης και της ανδρείας για το αγόρι

Προσδοκία και ευχή για έναν καλό και πλούσιο γάμο για την κόρη

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στο πρώτο νανούρισμα, η μητέρα βάζει φρουρούς γύρω από το κοιμισμένο της παιδί: τον ήλιο, τον αετό και το βοριά. Πρόκειται για τρία ισχυρά σύμβολα, που δηλώνουν τόσο την ανάγκη προφύλαξης του παιδιού όσο και την αξία του ως προβολή στο μέλλον. Και οι τρεις βιγλάτορες που η μητέρα επικαλείται είναι αντρωμένοι, όπως θα γίνει μελλοντικά και το αγόρι, που κοιμάται ήσυχο στην κούνια του. Εκτός από την ανδρεία, που είναι ένα χαρακτηριστικό το οποίο πρόκειται να αποκτηθεί, το βρέφος φαίνεται ότι κατάγεται από αρχοντική γενιά: «χρυσόν υγιόν εβίγλιζα στην αργυρή του κούνια». Αυτή η τελευταία αναφορά μπορεί να μην ανταποκρίνεται σε μια πραγματική κατάσταση, αλλά να δηλώνει μεταφορικά την αξία του βρέφους στα μάτια της μητέρας του. Στο νανούρισμα αυτό οι προσωποποιήσεις, που συχνά απαντώνται στο δημοτικό τραγούδι, είναι ολοφάνερες, ιδιαίτερα στην περίπτωση του κυρ Βοριά. Ο κυρ Βοριάς είναι η προσωποποίηση του ζωντανού αγοριού που αργεί να γυρίσει στο σπίτι του και έμμεσα μας υποβάλλει τις αντιλήψεις για την ανατροφή των αγοριών. Ποτέ μια τέτοια αφηγηματική ενότητα δε θα παρεμβαλλόταν σε νανούρισμα για κορίτσι.

Έτσι, στο επόμενο νανούρισμα για κορίτσι, ήδη από τον πρώτο στίχο προβάλλεται η ομορφιά του με τις μετωνυμίες «αστρί, αυγή, νιο φεγγάρι», ενώ στο δεύτερο ο προσορισμός του: «που να σε χαρεί ο νιος που θα σε πάρει». Όλη η φαντασίωση ενός μεγαλείου και μιας πολυτέλειας, μέσα στα οποία θα αναδειχτεί η ομορφιά, κλιμακώνεται με τις αναφορές της μάνας στις μεγάλες αγορές της Πόλης και της Βενετίας, όπου έχουν παραγγελθεί τα στολίδια και τα προικιά της κόρης. Μάλιστα σε ορισμένες περιοχές, αντί για «χρυσά», υπάρχει η παραλλαγή «προικιά». Εξάλλου, το πάπλωμα που ράβεται στην Πόλη παραπέμπει στο γαμήλιο πάπλωμα, που μαζί με τα προικιά μεταφέρε-

ται και στρώνεται στο καινούριο σπίτι της νύφης. Επίσης, ένα ενδιαφέρον στοιχείο είναι το γεγονός ότι, εδώ, η κούνια δεν είναι πολύτιμη όπως στο προηγούμενο νανούρισμα. Είναι μια απλή κούνια με «παχιά πανιά». Ακόμα, ο παραστάτης που επικαλείται εδώ η μητρική αγάπη είναι μια άλλη γυναίκα και μάνα: «η Παναγιά η δέσποινα».

Και στα δύο νανουρίσματα είναι κοινός ο τρυφερός τόνος αλλά και το αίσθημα περηφάνιας της μάνας για το παιδί της. Κοινή επίσης και η αγωνία για την ασφάλεια του βρέφους αλλά και η ελπίδα για το μέλλον. Το φανταστικό στοιχείο, που χαρακτηρίζει και τα δύο τραγούδια, δημιουργεί ένα ονειρικό κλίμα, εναρμονισμένο με την ήρεμη κατάσταση του παιδικού ύπνου.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Η προσεκτική ανάγνωση των δύο τραγουδιών οδηγεί στη διαπίστωση ότι το πρώτο απευθύνεται σε αγόρι και το δεύτερο σε κορίτσι. Ποια είναι τα στοιχεία που δείχνουν τη διαφορά των φύλων και ποιες αντιλήψεις απηχούν;
2. Θυμάστε κάποιο νανούρισμα που σας έλεγαν όταν ήσαστε μικρά παιδιά; Αναζητήστε στο οικογενειακό και φιλικό σας περιβάλλον νανουρίσματα και να τα παρουσιάσετε στην τάξη.
3. Το πρώτο νανούρισμα εκτός από λυρικά έχει και αφηγηματικά στοιχεία. Αναδείξτε τα και μετατρέψτε τον ποιητικό λόγο σε πεζό.
4. Ακούστε νανουρίσματα του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα από τους δίσκους *Ματωμένος γάμος* του Μάνου Χατζιδάκι και *Αχ... έρωτα* του Χρήστου Λεοντή, με σκοπό να συγκρίνετε το περιεχόμενο αυτών των ποιημάτων με τα δημοτικά μας τραγούδια.

Της Πάργας

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα αντιπροσωπευτικό κείμενο από την κατηγορία των ιστορικών δημοτικών τραγουδιών.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η αγάπη για την πατρίδα

Τα δεινά του πολέμου

Η δύναμη του χρήματος και η προδοσία

Το αίσθημα της ελευθερίας

Ο σεβασμός στους προγόνους και τη θρησκεία

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το ιστορικό αυτό δημοτικό τραγούδι είναι ηπειρώτικο, έχει ελεγειακό χαρακτήρα και αναφέρεται στο γεγονός της παραχώρησης της Πάργας στους Τούρκους. Οι

Παργινοί θεώρησαν ότι προδόθηκαν από τους Άγγλους, επειδή, ενώ ζήτησαν μόνοι τους την αγγλική προστασία και υποδέχτηκαν θερμά το αγγλικό αποβατικό άγημα, οι Άγγλοι ούτε καν τους ενημέρωσαν ότι η πόλη τους πουλήθηκε στους Τούρκους. Το θέμα αυτό προκάλεσε την αγανάκτηση πολλών Ευρωπαίων, όπως π.χ. του Γάλλου περιηγητή και συγγραφέα Πουκεβίλ, του Άγγλου στρατιωτικού και φιλέλληνα Τσωρτς, και του Ιταλοζακύνθιου ποιητή Ούγο Φόσκολο. Ο Φόσκολο μάλιστα, εξόριστος στην Αγγλία, διαμαρτυρήθηκε έντονα για την αγγλική πολιτική στο βιβλίο του *Αι ατυχίες και η παραχώρησης της Πάργας*, Λονδίνο 1819. Στο βιβλίο αυτό συμπεριέλαβε και μια παραλλαγή του δημοτικού τραγουδιού «Της Πάργας», την οποία παραθέτουμε πιο κάτω.

Το τραγούδι που ανθολογείται καταγράφηκε για πρώτη φορά από τον Ιταλό φιλέλληνα συγγραφέα Νικολό Τομαζέο και δημοσιεύτηκε στη συλλογή του *Canti popolari Creci*, Βενετία 1842. Κεντρικός θεματικός άξονας του τραγουδιού είναι η έκφραση της αγανάκτησης για την πώληση της Πάργας και ο θρήνος για την αναγκαστική εξορία των κατοίκων της. Μοιάζει με μοιρολόι και μπορεί να διακριθεί σε τρεις ενότητες: α) στο προοίμιο (1-3), β) στη μνεία της ανδρείας των Παργινών και της προδοσίας, και γ) στην παραινέση για την αποδημία με την καύση των προγονικών οστών, για να μη συληθούν από τους Οθωμανούς.

Το θεματικό μοτίβο των πουλιών, με το οποίο ανοίγει το ποίημα, είναι σημαδιακό και μαγικό, ενώ το τρίτο, το «κατάμαυρο» πουλί, έχει διπλό ρόλο: το τραγούδι του είναι ταυτόχρονα μοιρολόι και χρησμός, δείχνει δηλαδή το θέλημα της μοίρας, όπως συνέβαινε και στο τραγούδι «Του γιοφυριού της Άρτας». Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία του τραγουδιού είναι η ποιητική σύζευξη χριστιανικών και παγανιστικών στοιχείων, προκειμένου να αποδοθεί η ποταπότητα της συμπεριφοράς των Άγγλων.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Διονύσιος Σολωμός, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*, Β' Σχεδιάσμα. *Ποιήματα*, επιμέλεια – σημειώσεις Λίνος Πολίτης, Ίκαρος 1979⁴, σ. 225.

*Ψυχή μεγάλη και γλυκιά, μετά χαράς σ' το λέω:
θανμάζω τες γυναίκες μας και στ' όνομά τους μνέω.
Εφοβήθηκα κάποτε μη δειλιάσουν και τες επαρατήρησα αδιάκοπα,*

Για η δύναμη δεν είν' σ' αυτές ίσια με τ' άλλα δώρα.

*Απόψε, ενώ είχαν τα παράθυρα ανοιχτά για τη
δροσιά, μια απ' αυτές, η νεώτερη, επήγε να κλεί-
σει, αλλά μια άλλη της είπε: «Όχι παιδί μου, άφησε
να 'μπει η μυρωδιά από τα φαγητά· είναι χρεία να
συνηθίσουμε [...]».*

2. Νικόλαου Γ. Πολίτη, «Της Πάργας», *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, 1914, σ. 20.

*Μαύρο πουλάκι πόρχεσαι από τ' αντίκρου μέρη,
 πες μου τι κλάψες θλιβερές, τι μαύρα μοιρολόγια
 από την Πάργα βγαίνουνε, που τα βουνά ραγίζουν;
 Μήνα την πλάκωσε Τουρκιά και πόλεμος την καίει;
 Δεν την επλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δεν την καίει.
 Τους Παργινούς επούλησαν σα γίδια, σα γελάδια,
 κι όλοι στην ξενιτιά θα παν να ζήσουν οι καημένοι.
 Τραβούν γυναίκες τα μαλλιά, δέρονουν τ' άσπρα τους στήθια,
 μοιρολογούν οι γέροντες με μαύρα μοιρολόγια,
 παπάδες με τα δάκρυα γδύνουν τες εκκλησιές τους.
 Βλέπεις εκείνη τη φωτιά, μαύρο καπνό που βγάνει;
 Εκεί καίγονται κόκαλα, κόκαλα αντρωιωμένων,
 που την Τουρκιά τρομάξανε και το Βεζίρη κάψαν.
 Εκεί 'ναι κόκαλα γονιού, που το παιδί τα καίει,
 να μην τα βρουνε οι Λιάπηδες, Τούρκοι μην τα πατήσουν.
 Ακούς το θρήνο τον πολύν, οπού βογκούν τα δάση,
 και το δαρμό, που γίνεται, τα μαύρα μοιρολόγια;
 Είναι π' αποχωρίζονται τη δόλια την πατρίδα,
 φιλούν τις πέτρες και τη γη κι ασπάζονται το χώμα.*

3. Πώργος Σεφέρης, «Άνοιξη μ.Χ.», *Ημερολόγιο Καταστροφώματος Β'* (1944). *Ποιήματα*, Ίκαρος 1982¹⁴, σ. 173-174.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Συγκρίνετε το κείμενο που ανθολογείται με τα δημοτικά «Της Λένως του Μπότσαρη», «Της Δέσπως», καθώς και με το απόσπασμα από το Β' Σχέδιασμα των *Ελεύθερων Πολιορκημένων* του Διονύσιου Σολωμού. Πώς εμφανίζονται οι γυναίκες στα κείμενα αυτά; Ποια χαρακτηριστικά τους τονίζονται; Συμφωνούν με τη διαδεδομένη άποψη για τη φύση και τη θέση της γυναίκας σε παλιότερες εποχές;
2. Συγκρίνετε το τραγούδι «Της Πάργας» με την ομώνυμη παραλλαγή. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

Του γιοφυριού της Άρτας

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές μία από τις καλύτερες και πιο γνωστές παραλογές και να μελετήσουν τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του είδους.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Οι θυσίες που απαιτούνται για τα μεγάλα έργα

Το συναίσθημα ευθύνης του πρωτομάστορα

Η δύναμη της κατάρας

Η αδερφική αγάπη

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η θεμελίωση του γεφυριού της Άρτας φαίνεται αδύνατη, παρά τις προσπάθειες ενός πλήθους μαστόρων και του πρωτομάστορα. Ο χρησμός που δίνεται από το γνώριμο πουλί-αγγελιαφόρο των δημοτικών τραγουδιών φέρνει θλίψη στον πρωτομάστορα, αφού του ζητά να θυσιάσει την αγαπημένη του γυναίκα, για να στεριώσει το γεφύρι. Παρά τον πόνο του υπακούει στην εσωτερική φωνή του καθήκοντος, που υπαγορεύει την ολοκλήρωση της αποστολής του. Παραγγέλνει στη γυναίκα του να έρθει όσο πιο αργά μπορεί –πράγμα που υποδεικνύει και τη δραματική πάλη που γίνεται μέσα στην ψυχή του– αλλά το πουλί διαστρέφει τα λόγια του και η γυναίκα έρχεται όσο πιο γρήγορα μπορεί κοντά στον αγαπημένο της. Στο γεφύρι, με ένα τέχνασμα σημαδιακό –το δαχτυλίδι του πρωτομάστορα που υποτίθεται ότι έπεσε στα θεμέλια– την κάνουν να κατέβει με τη θέλησή της. Η γυναίκα, όταν αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται να εντοιχιστεί, θρηνεί για την άδικη μοίρα της και καταριέται το γεφύρι. Όταν όμως της θυμίζουν ότι μπορεί να περάσει αποκεί ο αδελφός της, παίρνει πίσω την κατάρα της και τη μετατρέπει σε ευχή, δηλώνοντας τη δύναμη της αδερφικής αγάπης, στοιχείο που παραπέμπει στην αρχαία τραγωδία (Αντιγόνη, Ιφιγένεια).

Το θέμα του ποιήματος αναπτύσσεται σε 46 δεκαπεντασύλλαβους ανομοιοκατάληκτους ιαμβικούς στίχους και οι μετρικοί τόνοι βρίσκονται στην προτελευταία συλλαβή, έχουμε δηλαδή στίχους παροξύτονους. Ο κεντρικός άξονας πάνω στον οποίο στηρίζεται η αφήγηση είναι η ανάγκη της θυσίας, της προσωπικής-ατομικής ευτυχίας για το γενικό καλό. Η διάσταση ανάμεσα στο *θέλω* και στο *πρέπει* δίνει δραματική ένταση και συγκινησιακό βάθος στην περιγραφή των πρωταγωνιστών, του πρωτομάστορα δηλαδή και της γυναίκας του. Ενώ ο πρωτομάστορας παρά τη βαθιά του θλίψη («πέφτει του θανάτου») ιεραρχεί πρώτα το καθήκον και την ευθύνη του απέναντι στο κοινωνικό σύνολο, η θυσιαζόμενη γυναίκα, το αθώο θύμα, μπροστά στο άμεσο ενδεχόμενο του θανάτου της εξηγείρεται, όχι απέναντι στον άντρα της, αλλά απέναντι στη μοίρα. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον το ότι η γυναίκα

αλλάζει τη βαριά κατάρα της μόνο στην υπόμνηση του αδερφού της. Εδώ το στοιχείο της οικογένειας –ισχυρότατο στην παραδοσιακή κοινωνία– κατορθώνει να διασώσει το γενικό καλό μέσα από μια ιδιότυπη έκφραση του ατομικού. Ο αδερφός, για μια γυναίκα που δεν έχει αποκτήσει ακόμα παιδιά, είναι, όπως συμβαίνει και στην *Ιφιγένεια εν Ταύροις* του Ευριπίδη, το στοιχείο της συνέχειας της γενιάς, της συγγένειας του αίματος. Το θέμα της θυσίας υπάρχει επίσης και μπορεί να συσχετιστεί με τη βιβλική (θρησκευτικά) ή τη λογοτεχνική (Β. Κορνάρος, *Η θυσία του Αβραάμ*) εκδοχή της θυσίας του Ισαάκ.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Ο πρωτομάστορας*, θεατρικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη (περ. *Παναθήναια*, 1910), το οποίο μελοποίησε ο συνθέτης Μανόλης Καλομοίρης και κυκλοφόρησε σε δίσκο το 1939.
2. Πώργος Θεοτοκάς, *Το γεφύρι της Άρτας*, [θεατρικό έργο] (1944). *Θεατρικά έργα*, Β', 1966.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιο το ήθος του πρωτομάστορα; Από ποια σημεία του κεμένου διαπιστώνουμε την τραγική διάσταση του ρόλου του;
2. Τι δείχνει η αλλαγή της κατάρας σε ευχή, σχετικά με τη σχέση ανάμεσα στα μέλη της παραδοσιακής οικογένειας;
3. Βρείτε τα αφηγηματικά και τα δραματικά στοιχεία του τραγουδιού.
4. Αναζητήστε τα σχήματα λόγου που υπάρχουν στο τραγούδι, δίνοντας από ένα παράδειγμα.
5. Εντοπίστε και άλλες θυσίες από την αρχαία και τη νεοελληνική λογοτεχνική παράδοση και επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές με τη θυσία της γυναίκας του πρωτομάστορα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Η Καθημερινή της Κυριακής*, «Επτά Ημέρες», αφιέρωμα «Πέτρινα γεφύρια», 13.2.2000.
- Κρούπη Ελευθερία, «Δραματοποίηση του “γιοφυριού της Άρτας” από μαθητές», *Φιλολογική*, τχ. 84, 2004, σ. 34-39.
- Τσότσος Πώργος, *Μακεδονικά γεφύρια*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997.

ΠΗΓΗ

Τα ανθολογημένα κείμενα προέρχονται από τη συλλογή του Νικόλαου Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, 1914.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αποστολάκης Πάννης, *Το κλέφτικο τραγούδι: Το πνεύμα και η τέχνη του*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1954.
- Fauriel Claude, *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια*, εκδοτική επιμέλεια Αλέξης Πολίτης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999.
- Καψωμένος Ερατοσθένης, *Το σύγχρονο κρητικό ιστορικό τραγούδι*, 1979.
- , *Δημοτικό τραγούδι: Μια διαφορετική προσέγγιση*, 1990.
- Κόντογλου Φώτης, «Τα έμορφα τραγούδια μας, η αναπνοή της φυλής μας», *Η πονεμένη Ρωμοσύνη*, Αστήρ 1963.
- Κυριακίδης Στίλπων, *Το δημοτικό τραγούδι: Συναγωγή μελετών*, επιμέλεια Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, Ερμής 1978.
- Νέα Εστία*, αφιέρωμα στο δημοτικό τραγούδι, τχ. 1762, Δεκέμβριος 2003.
- Παραλογές*, επιμέλεια Πώργος Ιωάννου, Ερμής 1983².
- Το δημοτικό τραγούδι: Κλέφτικα*, επιμέλεια Αλέξης Πολίτης, Ερμής 1973.
- , *Η ανακάλυψη των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών*, Θεμέλιο 1984.
- Saunier G., *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια: Συναγωγή μελετών (1968-2000)*, μτφρ. Ιφιγένεια Μποτουροπούλου, επιμέλεια Πώργος Ανδρειωμένος, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 2001.
- Σηφάκης Γρηγόρης, *Για μια ποιητική του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988.
- www.e-yliko.gr: Σε αυτή την ιστοσελίδα του ΥΠΕΠΘ κατατίθενται διδακτικές προτάσεις, άρθρα και κείμενα ευρύτερου παιδαγωγικού προβληματισμού.

ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΟΡΤΑΤΣΗΣ

Ερωφίλη

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα αντιπροσωπευτικό έργο του κρητικού θεάτρου. Το απόσπασμα επικεντρώνεται στον πονεμένο έρωτα δύο νέων, μέσω του οποίου εκφράζονται δυνατά ανθρωπιά συναισθήματα και διαχρονικές αξίες ζωής (αγάπη, πίστη, όρκος).

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η ομορφιά (κάλλος και ψυχική αρετή)

Η ερωτική αφοσίωση των δύο αγαπημένων που επισφραγίζεται με όρκο

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα συνδυάζει το ερωτικό με το δραματικό συναίσθημα, καθώς οι δύο πρωταγωνιστές βρίσκονται σε μεγάλη ψυχική ένταση και βιώνουν μια έντονη απειλή. Ο καθηγητής θα πρέπει να καθοδηγήσει τους μαθητές, ώστε να παρακολουθήσουν την κορύφωση της δραματικής έντασης μέσα από τα λόγια αγάπης και πίστης που ανταλλάσσουν οι δύο ερωτευμένοι, αλλά και να τονίσει την έξοχη ποιητική απόδοση της αγάπης, δίνοντας έμφαση στο γλωσσικό ερωτικό κώδικα. Ιδιαίτερα έντονη είναι η ψυχική ένταση της Ερωφίλης, στην προσπάθειά της να πείσει τον Πανάρετο για τη σταθερότητα της αγάπης της. Η Ερωφίλη τού υπόσχεται ότι θα υπερνικήσει κάθε δοκιμασία ή θα επιλέξει το θάνατο για να του αποδείξει την αγάπη της. Οικεία στην αντίληψη της κρητικής λογοτεχνίας είναι η επίκληση του Έρωτα ως εγγυήτριας δύναμης που επισφραγίζει τα λόγια των ερωτευμένων, καθώς και οι προσωποποιήσεις των φυσικών στοιχείων (ουρανός, θάλασσα, γη, αέρας κ.ά.), τα οποία οφείλουν να παρέμβουν σε περίπτωση αθέτησης της υπόσχεσης. Δηλώνεται έτσι η αποφασιστικότητα και η καθολική ισχύς των λόγων της Ερωφίλης, με εκφραστικά μέσα και λειτουργίες που συναντάμε στο δημοτικό τραγούδι. Η σύγκριση του αποσπάσματος με το προτεινόμενο παράλληλο κείμενο αναδεικνύει κοινά σημεία αλλά και βασικές διαφορές ανάμεσα στα δύο έργα, τόσο στην ερωτική ιστορία όσο και στο λογοτεχνικό χειρισμό της υπόθεσης και της πλοκής τους. Στην *Ερωφίλη* υπερτερεί το στοιχείο της θεατρικότητας, ενώ ο *Ερωτόκριτος* διακρίνεται για την προφορικότητα του ποιητικού λόγου. Και τα δύο ποιήματα είναι γραμμένα σε δεκαπεντασύλλαβο ομοιοκατάληκτο δίστιχο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ερωτόκριτος, [Υπόσχεση αιώνιας πίστης] Γ. 1355-1552, κριτική έκδοση Στυλιανός Αλεξίου, Ερμής 1980, σ. 242-249.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τι ζητά ο Πανάρετος από την Ερωφίλη και πώς εκείνη ανταποκρίνεται στην επιθυμία του;

2. Ποιες δυνάμεις επικαλείται η Ερωφίλη, για να εγγυηθούν την πιστότητα των λόγων της; Τι δηλώνουν αυτές οι επικλήσεις από την πλευρά της ηρωίδας;
3. Συγκρίνετε τις δύο ερωτικές σκηνές στην *Ερωφίλη* και τον *Ερωτόκριτο* και εξηγήστε με ποιον τρόπο τα δύο ζευγάρια προσπαθούν να διασφαλίσουν την αγάπη τους μέσα στις δυσκολίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξίου Στυλιανός, Αποσκήτη Μάρθα, «Εισαγωγή» στο Γεώργιος Χορτάτσης, *Ερωφίλη*, Στιγμή 1988, σ. 11-88.
- Πολίτης Λίνος, «Η παράσταση της *Ερωφίλης*: Ποιητικός λόγος και σκηνική ερμηνεία», *Θέματα της λογοτεχνίας μας*, τόμ. 2, Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 66 κ.εξ.
- Πούχχερ Βάλτερ, «Η *Ερωφίλη* στη δημόδη παράδοση της Κρήτης», *Αριάδνη* [Ρεθύμνου], τόμ. 1, 1983, σ. 173 κ.εξ.
- Σολομός Αλέξης, *Το κρητικό θέατρο: Από τη φιλολογία στη σκηνή*, Πλειάς 1973, σ. 39-60.
- Χασάπη Ευσεβία, «Η νεοελληνική δραματουργία στα “Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας” της Μέσης Εκπαίδευσης, Κ.Ν.Α. Γ' Γυμνασίου», *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τχ. 61, 1991, σ. 54-56.
- <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

ΠΗΓΗ

Γεώργιος Χορτάτσης (μέσα 16ου-αρχές 17ου αι.), *Ερωφίλη* (γράφτηκε γύρω στα 1595 – τυπώθηκε στη Βενετία το 1676), Πράξις Τρίτη-Σκηνή Δεύτερη, στ. 147-184, επιμέλεια Στυλιανός Αλεξίου, Μάρθα Αποσκήτη, Στιγμή 1988, σ. 152-153.

ΒΙΤΣΕΝΤΣΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ

Ερωτόκριτος

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές το αντιπροσωπευτικότερο και καλύτερο έργο της κρητικής λογοτεχνίας, σε συνδυασμό με κοινωνικά ήθη και αντιλήψεις που ίσχυαν στις τοπικές κοινωνίες της εποχής. Στο δεύτερο απόσπασμα ερχόμαστε σε επαφή με τον επικό χαρακτήρα του έργου.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Οι αξίες της γνώσης και της αρετής

Η ανυπέρβλητη κοινωνική διαφορά ως εμπόδιο στο γάμο των δύο νέων

Το αποτυχημένο προξενιό και η δύναμη της βασιλικής βίας

Η πολεμική ορμή και ο επικός χαρακτήρας του *Ερωτόκριτου*

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το πρώτο απόσπασμα αναφέρεται στο προξενικό, που ο Πεζόστρατος για χάρη του γιου του αναλαμβάνει να διεκπεραιώσει. Οι μαθητές θα πρέπει να κατανοήσουν τη δυσκολία του εγχειρήματος. Τα λόγια του Πεζόστρατου προκαλούν την οργισμένη αντίδραση του βασιλιά, η οποία οφείλεται στην κατώτερη κοινωνική θέση του υποψήφιου γαμπρού και συνάδει με τον πληγωμένο εγωισμό του. Ο Ηρακλής δεν ανέχεται τη θρασύτητα του υπηκόου του να ελπίζει σε γάμο με τη βασιλοπούλα, καθώς ο γάμος αυτός δημιουργεί εμπόδια στα μελλοντικά σχέδιά του για ένα πετυχημένο προξενικό, το οποίο θα ενίσχυε την πολιτική θέση και θα εξασφάλιζε ειρήνη στο βασίλειο. Με τον εκφοβισμό του Πεζόστρατου και την εξορία του Ερωτόκριτου ο βασιλιάς επιβάλλει βίαια την εξουσία του, οι αποφάσεις όμως που παίρνει αποδεικνύονται στην πραγματικότητα ανώφελες, καθώς η δοκιμασία ενισχύει την αγάπη και την πίστη των δύο νέων. Η Αρετούσα αρνείται πεισματικά κάθε προξενικό και, παρά τη φυλάκιση, η καρδιά της δε λυγίζει. Ο Ερωτόκριτος, πάλι, είναι παρών όταν θα τον χρειαστεί το πολιορκούμενο βασίλειο. Μεταμορφωμένος, χάρη σε ένα μαγικό υγρό, θα ανδραγαθήσει σε έναν επικό αμυντικό αγώνα, με τελικό έπαθλο την ποθητή Αρετούσα και το θρόνο του βασιλείου.

Το δεύτερο απόσπασμα έχει επικό χαρακτήρα, προσφέρεται για αισθητική ανάλυση και σύγκριση με ανάλογες πολεμικές περιγραφές από την *Ιλιάδα*, τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενο. Έχει ενδιαφέρον π.χ. να εξεταστεί συγκριτικά η δομή και η λειτουργία της πλατιάς παρομοίωσης στα δύο κείμενα, μέσα στη γενικότερη ατμόσφαιρα της ανδραγαθίας και της πολεμικής ορμής.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Αντώνιος Μάτεσης, *Ο Βασιλικός*, Σκηνή έκτη (1830), εισαγωγή Άγγελος Τερζάκης, Ερμής 1973, σ. 85-92.
2. «Ο Διγενής στους Απελάτες, στ. 659-701» (12ος αι.), *Βασίλειος Διγενής Ακρίτης και το Άσμα του Αρμούρη*, κριτική έκδοση Στυλιανός Αλεξίου, Ερμής 1985, σ. 26-27.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πατί ο Πεζόστρατος χρησιμοποιεί πολλά «ξόμπλια» και παραβολές πριν μιλήσει στο βασιλιά για το προξενικό;
2. Ποιες διαταγές έδωσε ο Ηράκλης στον Πεζόστρατο; Τι πιστεύει ότι θα πετύχει ο βασιλιάς με τον εξορισμό του Ερωτόκριτου;
3. Συγκρίνετε τις δύο σκηνές προξενίων στο ποίημα του *Ερωτόκριτου* και στο θεατρικό έργο *Ο Βασιλικός*.
4. Στο δεύτερο απόσπασμα αναδεικνύεται η γενναιότητα και η ψυχική ανωτερότητα του Ερωτόκριτου. Βρείτε στοιχεία του κειμένου που επιβεβαιώνουν αυτή την άποψη.
5. Συγκρίνετε την ηρωική εμφάνιση του Ερωτόκριτου και του Διγενή, κρίνοντας από τον τρόπο που εξαιρεί τις πολεμικές αρετές τους ο κάθε ποιητής.

6. Ακούστε μελοποιημένα αποσπάσματα του *Ερωτόκριτου* από το CD: Γιώργος Κουμεντάκης, Λουδοβίκος των Ανωγείων, Νίκος Ξυδάκης, Ψαραντώνης, *Τέσσερις δρόμοι για τον Ερωτόκριτο*, Lyra 2000.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξίου Στυλιανός, «Εισαγωγή» στο Βιτσέντσο Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*, Ερμής 1986².
- Κακριδής Ι.Θ., «Ερωτόκριτος και Οδυσσέας», *Φιλολόγος* [Θεσσαλονίκης], τχ. 16, 1979, σ. 68 κ.εξ.
- Κριαράς Ε., «Πηγές και επιδράσεις του *Ερωτοκρίτου*», *Νέα Εστία*, τόμ. 42, 1947, σ. 1297 κ.εξ.
- Παγώνη Σύρμω, «Θεατρικά στοιχεία στον *Ερωτόκριτο*», *Αναζητήσεις* [Ρεθύμνου], τόμ. 1, σ. 21-24.
- Πολίτης Λίνος, «Η ποίηση του *Ερωτόκριτου*», *Θέματα της λογοτεχνίας μας*, τόμ. 1, Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 93 κ.εξ.
- Σεφέρης Γιώργος, «Ερωτόκριτος», *Δοκίμεις*, τόμ. 1, Ίκαρος 1974³, σ. 268-319.

ΠΗΓΗ

- Βιτσέντσο Κορνάρος (1553-1613), *Ερωτόκριτος* (Βενετία, 1713) Γ. 891-936, Δ. 1003-1037, κριτική έκδοση Στυλιανός Αλεξίου, Ερμής 1980, σ. 226-227, 299-300.

ΜΑΡΙΝΟΣ ΤΖΑΝΕ ΜΠΟΥΝΙΑΛΗΣ

Ο Κρητικός Πόλεμος

ΣΤΟΧΟΣ

Να μελετήσουμε ένα ποίημα της ύστερης κρητικής λογοτεχνίας, με θέμα εμπνευσμένο από σύγχρονο ιστορικό γεγονός, την άλωση της Κρήτης (1669).

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο χαμένος κρητικός πόλεμος και οι συνέπειές του
Στέρωση περιουσίας, χαράς και ελευθερίας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα αναφέρεται, με άμεσο τρόπο και λαϊκό ύφος, στα προβλήματα που προκύπτουν στη ζωή των σκλαβωμένων Κρητικών. Το προσωποποιημένο κάστρο του Ηρακλείου θρηνεί για το λαό του, ο οποίος στο εξής θα στερείται την ελευθερία, τη χαρά της ζωής και τις υλικές απολαύσεις του τόπου του. Με την αναλυτική αναφορά στα αγαθά της γης και στην κοινωνική οργάνωση των Κρητικών, ο ποιητής σκιαγραφεί θαυμάσια τον καθημερινό, ευχάριστο τρόπο ζωής, την οικονομική

ευρωστία, τις ασχολίες και τις διασκεδάσεις των κατοίκων, που ευφραίνονται μέσα στη φυσική πανδαισία του τόπου τους. Το κείμενο μπορεί επιτυχημένα να διδαχτεί συγκριτικά με το παρακάτω δημοτικό τραγούδι του 1830 και να σχολιαστεί η αντίδραση των Κρητικών μπροστά σε δυσμενείς ιστορικές εξελίξεις.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Δημοτικό «Ο καταδικασμός της Κρήτης» [απόσπασμα] (1830) στο Νικόλαου Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, 1914, σ. 25-26.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Βασικά χαρακτηριστικά του ποιήματος είναι η λαϊκή γλώσσα και το αυθόρμητο ύφος του. Τι πετυχαίνει να δείξει με αυτά τα εκφραστικά μέσα ο ποιητής;
2. Το ιστορικό δημοτικό τραγούδι αναφέρεται σε μια άλλη αρνητική συγκυρία: το 1830 έγινε γνωστό στην Κρήτη ότι το νησί δεν περιλαμβάνεται στα όρια του νεοσύστατου ελληνικού βασιλείου. Συγκρίνετε τον τρόπο αντίδρασης των Κρητικών στα 1669 και στα 1830, με βάση τα δύο κείμενα.

ΠΗΓΗ

Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής (17ος αι.), *Ο Κρητικός Πόλεμος (1645-1669)* [1681] 570. 2-22, επιμέλεια Στυλιανός Αλεξίου, Μάρθα Αποσκήτη, Στιγμή 1995, σ. 514-515.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξίου Στυλιανός, *Η κρητική λογοτεχνία και η εποχή της*, 1985.

—, *Κρητικά φιλολογικά*, 1999.

Κρήτη: Ιστορία και Πολιτισμός, τόμ. 1-2, επιστημονική επιμέλεια Ν.Μ. Παναγιωτάκης, Ηράκλειο 1988.

Κρητική Ανθολογία (ΙΕ'-ΙΖ' αιώνας), εισαγωγή – ανθολόγηση – σημειώματα Στυλιανός Αλεξίου, Ηράκλειο 1969².

Κριαράς Εμμανουήλ, «Πηγές και επιδράσεις του *Ερωτοκρίτου*», *Νέα Εστία*, τόμ. 42, 1947, σ. 1297-1299.

Μαντατοφόρος, αφιέρωμα στην κρητική λογοτεχνία, τχ. 33, 1999, σ. 7-56.

Λογοτεχνία και κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης, επιμέλεια David Holton, μτφρ. Ν. Δεληγιαννάκη, Ηράκλειο 1997.

Πολίτης Λίνος, *Η Κρητική ποίηση του 17ου αιώνα. Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 3, Δωδώνη 1967².

Σολομός Αλέξης, *Το Κρητικό θέατρο: Από τη φιλολογία στη σκηνή*, Κέδρος 1998.

Ντέιβιντ Χόλτον, *Μελέτες για τον Ερωτόκριτο*, Καστανιώτης 2000.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ

Θούριος

ΣΤΟΧΟΙ

Να αναδειχτεί η ιστορική σημασία του εθνεγερτικού αυτού ποιήματος στην ιδεολογική προετοιμασία της ελληνικής επανάστασης. Να αναφερθούμε γενικότερα στις κοινωνικοπολιτικές ιδέες του Ρήγα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ελευθερία ή θάνατος

Κοινός όρκος και αγώνας των Ελλήνων για την ελευθερία

Συλλογική ευθύνη για την τύχη της Ελλάδας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Να τονιστεί ιδιαίτερα ο εθνεγερτικός χαρακτήρας του Θούριου, σε συνδυασμό τόσο με την επαναστατική δράση και τα κοινωνικοπολιτικά οράματα του Ρήγα όσο και με τις εθνικές επιδιώξεις του νεοελληνικού διαφωτισμού. Επιβάλλεται να δοθούν οι απαραίτητες πληροφορίες για τον ιστορικό φωτισμό των συνθηκών που γέννησαν τις επαναστατικές ιδέες και συντέλεσαν στη μεγάλη απήχηση του Θούριου στους απανταχού Έλληνες, αλλά και στους υπόλοιπους καταπιεσμένους βαλκανικούς λαούς, τη συμμετοχή των οποίων επιζητούσε ο Ρήγας στη μελλοντική κοινοπολιτεία που οραματιζόταν (Χάρτα). Θα πρέπει επίσης να διευκρινιστούν οι προθέσεις του Ρήγα στην εισαγωγή του Θούριου σχετικά με τη δημιουργία ενός ελεύθερου κράτους, στο οποίο θα άρχει η ενότητα των Ελλήνων και ο νόμος, ιδέες που συγκλίνουν με τις προσδοκίες και του ανώνυμου συγγραφέα της *Ελληνικής Νομαρχίας* (1806). Ειδική αναφορά απαιτείται στην κοινή στάση των δύο συγγραφέων μπροστά στο ενδεχόμενο της αναρχίας, η οποία παραλληλίζεται με τη σκλαβιά. Γνωρίζοντας καλά τόσο τις ιστορικές συνθήκες όσο και την ψυχοσύνθεση των Ελλήνων, ο Ρήγας προσπαθεί να προβλέψει και να αντιμετωπίσει τους ενδεχόμενους κινδύνους για τον εθνικό αγώνα. Έτσι δίνει μεγάλη βαρύτητα στην ανάγκη εθνικής συσπείρωσης και ενότητας, και καλεί τους πατριώτες να δεσμευτούν με όρκο για την υπεράσπιση του κοινού αγώνα και της ομόνοιας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

«Όρκος των Φιλικών» [απόσπασμα]

Ορκίζομαι εις το ιερόν όνομά σου, ω ιερά και αθλία πατρίς, ορκίζομαι εις τας πολυχρονίους βασάνους σου, ορκίζομαι εις τα πικρά δάκρυα των αιχμαλώτων και καταδίκων κατοίκων σου, τα οποία τόσους αιώνας κατά στιγμήν υποφέρουν τα ταλαίπωρα τέκνα σου, ότι αφιερούμαι όλος εις εσέ, ότι εις το εξής συ θέλεις είσαι η αιτία

και ο σκοπός των διαλογισμών μου, το όνομά σου οδηγός των πράξεών μου και η εδική σου ευτυχία η ανταμοιβή των κόπων μου.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Συγκρίνετε το περιεχόμενο του όρκου, που ενσωματώνει στο *Θούριο* ο Ρήγας, με τον Όρκο της Φιλικής Εταιρείας. Βρείτε τα βασικά κοινά σημεία και επισημάνετε τις διαφορές τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βρανούσης Λέανδρος, *Ρήγας: Έρευνα, συναγωγή και μελέτη*, Αετός-Ζαχαρόπουλος 1957.

—, *Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798)*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων 1963.

Διαβάζω, τχ. 235, 1990, σ. 44-84.

Κιτρομηλίδης Πασχάλης Μ., *Ρήγας Βελεστινλής, Θεωρία και πράξη*, 1998.

Κουλουφάκος Κώστας, *Κείμενα και αναλύσεις*, τόμ. 1, Διογένης 1978³, σ. 300-306.

► <http://www.parliament.gr/onlinePublishing/index.htm>

► <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

ΠΗΓΗ

Ρήγας, *Θούριος*, στ. 1-40. *Ρήγα Βελεστινλή, Απάνθισμα κεμένων*, επιλογή Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, Βουλή των Ελλήνων 1998, σ. 134-135.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Τώρα

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα χαρακτηριστικό δείγμα αστικού φαναριώτικου τραγουδιού, μέσω του οποίου εκφράζονται η νοοτροπία και οι αντιλήψεις περί ευζωίας της φαναριώτικης κοινωνίας.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ανέμελη ζωή – Διασκέδαση

Έρωτας και υλικές απολαύσεις

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο Χριστόπουλος ήταν ένας από τους πιο γνωστούς και αγαπητούς τραγουδοποιούς της εποχής του. Συνέθετε, μελοποιούσε και τραγουδούσε τους στίχους του, οι οποίοι

ήταν πολύ δημοφιλείς στην υψηλή κοινωνία, αν κρίνουμε και από τις πολλές εκδόσεις που γνώρισε το έργο του. Στο κείμενο αυτό ο καθηγητής μπορεί αφενός να αναδείξει την απόλυτη αντίθεσή του με τις φιλελεύθερες αγωνιστικές ιδέες του Ρήγα, αφετέρου να επισημάνει απιχήσεις των ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού, σχετικά με την ελεύθερη βούληση και τα ατομικά δικαιώματα του ανθρώπου. Το ελαφρό θέμα και η ανεμελιά του φαναριώτικου τραγουδιού αντικατοπτρίζουν τη γενικότερη χαλαρότητα της αστικής τάξης, οι επιδιώξεις, τα ήθη και η διασκέδαση της οποίας συγκλίνουν αρκετά με το σύγχρονο καταναλωτικό τρόπο ζωής.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αντώνιος Μάτεσης, «Ανακρεοντικόν» [απόσπασμα] (1881), στο Λίνου Πολίτη *Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 5, Δωδώνη 1980², σ. 66.

*Με την Αφροδίτη, ω αδέλφια,
με τον Βάκχο ας ενωθούμε,
μη ποσώς αργοπορούμε,
διατί οι ημέρες μας πετούν.*

*Απ' εμάς ας ξεμακρύνει
πάσα μάταιη ελπίδα,
μόνην να 'χωμεν φροντίδα
το κρασί και το φιλί.*

*Και της φήμης και της δόξας
και του χρυσαφιού η μωρία
ας συγχύξει την καρδιά
των εχθρών μας των κακών.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Με ποιον τρόπο «πασχίζει να χαρεί τη ζωή του» ο ποιητής;
2. Το ποίημα έχει γραφτεί στις αρχές του 19ου αι. Ποιες από τις αντιλήψεις που εκφράζονται στο ποίημα πιστεύετε ότι έχουν σχέση με το πνεύμα του νεοελληνικού διαφωτισμού; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Λάμπρος Σπ. Π., *Ρήγας – Βηλαράς – Χριστόπουλος, Διαλέξεις περί Ελλήνων ποιητών του ΙΘ' αιώνας*, 1916, σ. 38-50.
- Πεγλιβάνος Μίλτος, «Οι εκδόσεις των *Λυρικών* του Αθανάσιου Χριστόπουλου έως το τέλος του γραπτού», *Μνήμη Ελένης Τσαντσάνογλου*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 115-136.

Τσαντσάνογλου Ελένη, «Εισαγωγή», στο Αθανάσιος Χριστόπουλος, *Λυρικά*, επιμέλεια Ελένη Τσαντσάνογλου, Ερμής 1970, σ. 7-32.

► <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

ΠΗΓΗ

Αθανάσιος Χριστόπουλος (1772-1847), «Τώρα», *Λυρικά* (Βιέννη, 1811) επιμέλεια Ελένη Τσαντσάνογλου, Ερμής 1970, σ. 93-94.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ

Ο Ρωσσαγγλογάλλος

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα διαλογικό ποίημα με σατιρικό περιεχόμενο, το οποίο θίγει σύγχρονα ιδεολογικοπολιτικά προβλήματα της προεπαναστατικής Ελλάδας.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Σκλαβιά και τουρκική τυραννία

Σύγκριση με τους αρχαίους Έλληνες

Φιλελληνισμός και μισελληνισμός

Διαφωτισμός και αγώνας για την ελευθερία

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το διαλογικό αυτό κείμενο σατιρίζει με (φιλελληνική) κακεντρέχεια την κατάντια της σκλαβωμένης Ελλάδας, με στόχο να ωθήσει τους Έλληνες να αυτενεργήσουν για την εθνική τους αποκατάσταση. Ο πλασματικός Ρωσσαγγλογάλλος, κράμα πολλών και αντικρουόμενων συμφερόντων, από τη μια ειρωνεύεται τη δυσχερή θέση της Ελλάδας, από την άλλη κωλυσιεργεί, και πολλές φορές συμπράττει με τους εχθρούς της Ελλάδας, με σκοπό να συντηρήσει την υπάρχουσα κατάσταση, η οποία εξυπηρετεί τα συμφέροντά του στην περιοχή. Ο ανώνυμος συγγραφέας σε πολλά σημεία του έργου αποκαλύπτει τις πραγματικές προθέσεις των αλλογενών, φιλοδοξώντας να διαλύσει τις ανταπάτες ορισμένων συμπατριωτών του που στηρίζουν τις ελπίδες τους στους ξένους. Πολύ διαφωτιστική για τη γενικότερη αντίδραση αρκετών ευαισθητοποιημένων συγγραφέων της εποχής απέναντι στις αρνητικές επιπτώσεις του φιλελληνισμού αυτού του είδους, αποβαίνει η σύγκριση με τα προτεινόμενα παράλληλα κείμενα.

Ο καθηγητής καλό είναι να γνωρίζει ότι εξαρχής το σατιρικό έργο είχε κινήσει το ενδιαφέρον ξένων περιηγητών και συγγραφέων (Βύρων κ.ά.), εξαιτίας της

περιεργής μορφής και του ιδιάζοντος περιεχομένου του, που εξιστορεί την απάθεια των προνομιούχων τάξεων μπροστά στον επαναστατικό αναβρασμό της εποχής.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Ελληνική νομαρχία ήτοι λόγος περί ελευθερίας* (1806), απόσπασμα Δ 94-96, φιλολογική επιμέλεια Γ. Βαλέτας, Αποσπερίτης 1982⁴, σ. 198-199.
2. Ανδρέας Κάλβος, «Αι ευχαί», στροφές α'-δ', *Λυρικά* (1826). *Ωδαί, Ίκαρος* 1970, σ. 134-135.

*Της θαλάσσης καλύτερα
φουσκωμένα τα κύματα
να πνίξουν την πατρίδα μου
ωσάν απελπισμένην
έρημον βάρκαν.*

*Στη στερεάν, στα νησιά
καλύτερα μίαν φλόγα
να ιδώ παντού χυμένην,
τρώγουσαν πόλεις, δάση,
λαούς και ελπίδας.*

*Καλύτερα, καλύτερα
διασκορπισμένοι οι Έλληνες
να τρέχωσι τον κόσμο
με εξαπλωμένην χείρα
ψωμοζητούντες,*

*παρά προστάτας να ἴωμεν.
Με ποτέ δεν εθάμβωσαν
πλούτη ή μεγάλα ονόματα,
με ποτέ δεν εθάμβωσαν
σκήπτρων ακτίνες.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ο Φιλέλληνας, στην απάντησή του, και ο συγγραφέας, στο τέλος του έργου, προσωποποιούν την Ελλάδα. Ποια εικόνα σχηματίζετε για την ιστορική κατάσταση της Ελλάδας από τα λόγια του Φιλέλληνα;
2. Πατί εφευρίσκεται και τι υπονοεί το πλασματικό πρόσωπο του Ρωσσαγγλογάλλου;
3. Πώς παρουσιάζουν τους ξένους, φιλέλληνες ή μη, τα παραπάνω κείμενα; Συγκρίνετε με την εντύπωση που σας δημιουργεί ο *Ρωσσαγγλογάλλος*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δημαράς Κ.Θ., *Ο Ρωσσαγγλογάλλος*, κριτική έκδοση με επιλεγόμενα, Πορεία 1990.
—, «Το κείμενο του *Ρωσσαγγλογάλλου*», *Ελληνικά* [Θεσσαλονίκη], τόμ. 17, 1962, σ. 188-201.
Παναγιωτόπουλος Βασίλης, «Ένα σχόλιο στον “Ρωσσαγγλογάλλο”», *Επιστημονική συνάντηση στη μνήμη του Κ.Θ. Δημαρά*, 1994, σ. 79-86.

ΠΗΓΗ

- Ο Ρωσσαγγλογάλλος*, στ. 1-37 (1812), κριτική έκδοση με επιλεγόμενα, επιμέλεια Κ.Θ. Δημαράς, Πορεία 1990, σ. 11-12.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Ο Παπατρέχας

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα σημαντικό κείμενο του νεοελληνικού διαφωτισμού, με πρωταγωνιστή έναν αντιπροσωπευτικό λαϊκό τύπο, τον αγράμματο Παπατρέχα, τον οποίο ο επιστολογράφος και συγγραφέας αναδεικνύει, μέσω της παιδείας, σε φωτισμένη προσωπικότητα και υπέρμαχο της ελληνικής αρχαιότητας.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ξένοι περιηγητές στην Ελλάδα

Πρώτες επαφές των σύγχρονων Ελλήνων με την ελληνική αρχαιότητα

Προάσπιση της εθνικής μας κληρονομιάς

Αξία και αγαθά της παιδείας

Έλληνες/Ευρωπαίοι

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Αντιπροσωπευτικό εκφραστή της θετικής επενέργειας του νεοελληνικού διαφωτισμού στο απαίδευτο γένος αποτελεί ο ιδεατά πλασμένος Παπατρέχας, ο οποίος, σύμφωνα με το συνομιλητή και δημιουργό του Κοραή, καλλιέργησε με την παιδεία και ανέδειξε σε μεγάλο βαθμό τις έμφυτες αρετές του. Ο Κοραής, μέσω του Παπατρέχα, μοιάζει να πειραματίζεται σχετικά με την απήχηση της παιδείας στην απλή λαϊκή ψυχή. Τα αποτελέσματα του πειραματισμού επιβραβεύουν την αξία της παιδείας, καθώς ο αγράμματος Παπατρέχας σταδιακά μεταμορφώνεται σε ένα είδος λαϊκού φιλοσόφου με ενδιαφέρον για τοπικά και εθνικά ζητήματα, όπως η διαχείριση της πολιτισμικής μας κληρονομιάς, που τον απασχολεί έντονα στο παρόν απόσπασμα. Ο αγαθός και καλοπροαίρετος παπάς, με τον ενθουσιασμό και την αφέλεια του νεοφώτιστου αλλά και τη λαχτάρα της παιδείας, προοιωνίζεται ευδόκιμο μέλλον για τις ιδέες του νεοελληνικού διαφωτισμού και την προβολή της ιστορικής συνέχειας του ελληνισμού. Ενδιαφέρον έχει ακόμη να σχολιαστούν οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις του Κοραή υπέρ του φιλελεύθερου πνεύματος που επικρατεί στη Γαλλία, με σκοπό να μετριάσει ο υπέρμετρος ζήλος του Παπατρέχα, που τον οδηγεί ακόμα και σε ξενοφοβικές εξάρσεις «όταν ακούση Άγγλον επιδημούντα», επειδή έχει συνδέσει την παρουσία των ξένων περιηγητών με την απειλή της αρπαγής των προγονικών κειμηλίων.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πάννης Ψυχάρης, «Οι αρχαίοι», *Το ταξίδι μου* (1888), επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, Ερμής 1983³, σ. 158-168.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιους κινδύνους διατρέχουν τα αρχαία συγγράμματα και μνημεία, σύμφωνα με τον Παπατρέχα;
2. Εξαιτίας του ενθουσιασμού αλλά και της νεοφώτιστης του αντίληψης, ο Παπατρέχας υποστηρίζει κάποια ακραία μέτρα για την προστασία της αρχαίας κληρονομιάς. Ποια είναι τα μέτρα αυτά και σε τι αποβλέπουν;
3. Πώς αντιμετωπίζουν την ελληνική αρχαιότητα οι δύο Χιώτες συγγραφείς, Κοραΐς και Ψυχάρης; Σε ποιο από τα δύο κείμενα πιστεύετε ότι είναι εντονότερο το ενδιαφέρον για την τοπική ιστορική παράδοση και γιατί;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βρετανοί ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1750-1820*, Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού 1995.
- Διαβάζω*, τχ. 82, 1983.
- Δήμερο Κοραΐ*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, 1984.
- Ηλιού Φίλιππος, *Ιδεολογικές χρήσεις του Κοραϊσμού στον 20ό αιώνα*, Ο Πολίτης 1989.
- Παγανός Γιώργος, *Η νεοελληνική πεζογραφία*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 131-134.
- Πολυκανδριώτη Ράνια, «Αυτοβιογραφικός λόγος και μυθοπλασία: Η περίπτωση του Κοραΐ», *Μνήμη Γ.Π. Σαββίδη*, Ερμής 2001, σ. 358-367.
- Στεργιόπουλος Κώστας, «Ο Κοραΐς αφηγητής», *Περιδιαβάζοντας*, τόμ. 2, Κέδρος 1986, σ. 11-16.

ΠΗΓΗ

Αδαμάντιος Κοραΐς (1748-1833), *Ο Παπατρέχας* [(Προλεγόμενα στη Β' ραψωδία της *Ιλιάδας* (1817)], επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, Ερμής 1978, σ. 56-60.

ΛΟΡΔΟΣ ΜΠΑΪΡΟΝ

Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ

ΣΤΟΧΟΣ

Γνωριμία των μαθητών με μια μορφή εμβληματική, τόσο για τη νεοελληνική ιστορία, όσο και για την ευρωπαϊκή λογοτεχνία των αρχών του 19ου αιώνα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο φιλελληνισμός και η ρομαντική διάθεση ως λογοτεχνικά γνωρίσματα της βυρωνικής ποίησης

Η αρχαιογνωσία και η καταδίκη της αρχαιοκαπηλίας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο τίτλος του έργου στο πρωτότυπο είναι *Childe Harold's Pilgrimage*. Ο όρος «προσκύνημα» παραπέμπει γενικά σε ταξίδι με θρησκευτικό σκοπό, και ειδικότερα στο ταξίδι που έκαναν παλιότερα οι χριστιανοί, για να προσκυνήσουν τους Αγίους τόπους. Το έργο αυτό βασίζεται στις ταξιδιωτικές εμπειρίες του Μπάυρον και στα συναισθήματα και στις σκέψεις που τον διακατείχαν κατά την επίσκεψή του στους ιστορικούς κυρίως χώρους. Η ποιητική σύνθεση χωρίζεται σε τέσσερα Άσματα (1812-1818), που οργανώνονται σε εννιάστιχες stroφές. Το Β΄ Άσμα παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τους Έλληνες, γιατί εκεί αναφέρεται στη δραματική κατάσταση της νεότερης Ελλάδας, στη σύγκριση της παλιάς δόξας με το σύγχρονο ξεπεσμό. Στις stroφές Χ-ΧV ο ποιητής αναπτύσσει κυρίως ένα θέμα που απασχολεί ακόμα τους Έλληνες: τη μεταφορά της Καρυάτιδας και άλλων μνημείων του Παρθενώνα στην Αγγλία από το Σκότο Έλγιν. Παράλληλα θίγει και άλλα επιμέρους ζητήματα: α) τις συνέπειες της φθοράς, του χρόνου, και της αδιαφορίας των ανθρώπων πάνω στα αρχαία δείγματα του πολιτισμού και της τέχνης, β) τη βρετανική αδιαφορία απέναντι στην προσβολή προς τον κόσμο της αρχαίας Ελλάδας και του σύγχρονου ελληνισμού. Σε όλο το απόσπασμα βρίσκονται στοιχεία που δείχνουν την αρχαιομάθεια του Μπάυρον και, σε προέκταση, των καλλιεργημένων Ευρωπαίων της εποχής του, προς τους οποίους απευθύνεται το ποίημα. Επίσης, στις stroφές αυτές ανιχνεύεται και αυτό που ο Μπάυρον ονόμασε «ποίηση της πολιτικής», γιατί για εκείνον ποίηση και πολιτική –με την ευρύτερη έννοια του όρου– δεν ξεχωρίζουν. Ο Μπάυρον αγωνίζεται για τις ιδέες, και κάνει πράξη τις ιδέες αυτές, όπως κατέδειξε και η αφοσίωσή του στον αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Διονύσιος Σολωμός, «Εις το θάνατο του Λορδ Μπάυρον», *Ποιήματα*, Ίκαρος 1979⁴.
2. Βλ. επίσης τα κείμενα του Ανώνυμου [*Ρωσσαγγλογάλλος*] και του Κοραή [*Παπατρέχας*] στα Κ.Ν.Α. της Γ΄ Γυμνασίου.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Δώστε έναν τίτλο σε καθμία από τις πέντε stroφές και εξετάστε πώς συνδέονται σε μια μεγαλύτερη ενότητα.
2. Από ποια σημεία φαίνεται η νοσταλγία του ποιητή για το παρελθόν;
3. Τι είναι αυτό που προκαλεί τη μελαγχολία του;
4. Εξετάστε σε ποιο βαθμό οι stroφές αυτές περιέχουν και στοιχεία «πολιτικής».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργαντά Αθηνά, *Αιών Βυρωνομανής – Ο κόσμος του Byron και η νέα ελληνική ποίηση*, Εξάντας 1992.
- Ραϊζης Μάριος Βύρων, *Αγγλόφωνη φιλολογία. Συγκριτικές μελέτες*, Κέδρος 1980.

- ▶▶ <http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/REVMATA/Romantismos/romantismos.htm>
- ▶▶ <http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/POETRY/Byron/byron.htm>
- ▶▶ <http://engphil.astate.edu/gallery/byron.html>
- ▶▶ <http://www.geocities.com/Athens/Delphi/7086/donjuan.htm>
- ▶▶ <http://eir.library.utoronto.ca/rpo/display/poet45.html>
- ▶▶ <http://englishhistory.net/byron.html>
- ▶▶ <http://www.theatlantic.com/unbound/flashbks/byron.htm>

ΠΗΓΗ

Λόρδος Μπάυρον, «Το προσκύνημα του Τσάλντ Χάρολντ» [απόσπασμα], *Τα τραγούδια του για την Ελλάδα*, μτφρ. Στέφανος Μύρτσας, 1924, σ. 80-82.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δημαράς Κ.Θ., *Νεοελληνικός διαφωτισμός*, Ερμής 1983².

—, *Ελληνικός ρομαντισμός*, Ερμής 1985².

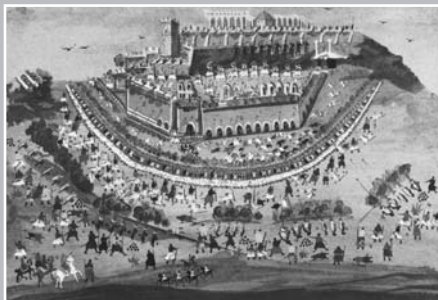
Διζικιρίκης Γιώργος, *Ο νεοελληνικός διαφωτισμός και το ευρωπαϊκό πνεύμα 1750-1821*, Φιλιππότης 1984.

Ο Εραμιστής, Νεοελληνικός διαφωτισμός – Αφιέρωμα στον Κ.Θ. Δημαρά, τόμ. 11, 1980.

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη «Ελληνομνήμων» του ΕΚΠΑ: Μεγάλη ψηφιακή βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Αθηνών με πολλά φιλοσοφικά και επιστημονικά κείμενα της περιόδου 1600-1821.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

Απομνημονεύματα

ΣΤΟΧΟΙ

Να κατανοήσουν οι μαθητές τις επιδιώξεις που ομολογεί ο Μακρυγιάννης στο ξεκίνημα του αυτοβιογραφικού του εγχειρήματος και να ελέγξουν τους τρόπους, με τους οποίους επιχειρεί να κερδίσει την εμπιστοσύνη του αναγνώστη του, ώστε να τον πείσει για την αξιοπιστία του έργου του.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Αγράμματος συγγραφέας

Η τιμότητα της διαγωγής και η εντιμότητα της γραφής

Πατρίδα – Θρησκεία – Εθνική συνείδηση

Συλλογική και ατομική συνείδηση – Αλtruισμός

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στην Εισαγωγή του στα *Απομνημονεύματα*, ο Μακρυγιάννης προβάλλει τα ακόλουθα σημεία ως βασικές αρχές του αυτοβιογραφικού του εγχειρήματος:

- α.** Την αντιφατική θέση του αγράμματος συγγραφέα, για την οποία απολογείται στον αναγνώστη, αλλά εμμέσως την προβάλλει και ως τεκμήριο αξιοπιστίας. Φέρνοντας το συγγραφικό του εαυτό σε αντίθεση με τους «μεγάλους άντρες και σοφούς της κοινωνίας» –η ικανότητα των οποίων να γράφουν περύτεχνα τους επιτρέπει να γοητεύουν, αλλά συγχρόνως και να εξαπατούν τον αναγνώστη– ο Μακρυγιάννης απολογείται για το μαθησιακό του έλλειμμα –που τον υποχρεώνει να γράφει την αλήθεια– και υποστηρίζει τη δήλωσή του: «Εγώ την αλήθεια θα την ειπώ γυμνή».
- β.** Η τιμότητα της διαγωγής και της κοινωνικής συμπεριφοράς, όπως αυτή μαρτυρείται από τα τεκμήρια που το ίδιο το έργο ενσωματώνει και μεταφέρει στον αναγνώστη, προτείνεται επίσης ως τεκμήριο αξιοπιστίας: «Αν είμαι τίμιος άνθρωπος, θέλω γράψει την αλήθεια».
- γ.** Στην κατάληξη του κεμένου, ο Μακρυγιάννης επικαλείται τα ιδεώδη του πατριωτισμού, της αλληλεγγύης και της συλλογικότητας. Αμέσως μετά, όμως, καταγγέλλει έναν απροσδιόριστο αριθμό αγωνιστών (από τους οποίους κατονομάζει τον Κολοκοτρώνη, τον Γκούρα, το Μαμούρη, τον Κριτζώτη και άλλους) ως διεφθαρμένους που πλούτισαν από τον Αγώνα και εκμεταλλεύονται το νεοσύστατο κράτος, αρπάζοντας όλο και περισσότερα. Ο μόνος αγωνιστής, που ο Μακρυγιάννης φαίνεται να εξαιρεί από αυτόν τον κανόνα της εξαχρείωσης και της διαφθοράς, είναι ο εαυτός του.
- δ.** Βάσει της τελευταίας παρατήρησης, τα *Απομνημονεύματα* προτείνονται ως αποτελεσματική μέθοδος για οριστικό ξεκαθάρισμα εκκρεμοτήτων και λογαριασμών, ένα πεδίο εμφύλιας διαμάχης, στο οποίο πρόκειται να διασταυρωθούν

συκοφαντίες και προσωπικές εκδοχές της αλήθειας, γυρεύοντας την απόλυτη κυριαρχία. Έτσι ο Μακρυγιάννης καταλήγει προκαλώντας τον αντίπαλο: «Ας γράψει άλλος διά μένα ό,τι γνωρίζει».

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πώργος Σεφέρης, «Σαλαμίνα της Κύπρος», *Ποιήματα*, Ίκαρος 1982¹⁴, σ. 263-264.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη (όπως και του Σκουζέ) αρχίζουν με την αναφορά στο χρόνο σύνθεσης του έργου. Τι εξυπηρετεί αυτό;
2. «Ότι κρικέλα δεν έχει η γης να την πάρει κανείς εις την πλάτη του». Πώς καταλαβαίνετε αυτήν τη φράση του Μακρυγιάννη;
3. «Κατοικήσαμεν τους κατοίκους μέσα στα σπήλαια και ζούνε με τα θερία, και ῥημώσαμε τους τόπους και εγίναμε η παραλυσία του κόσμου». Σε τι αναφέρεται αυτή η πρόταση;
4. Ακούστε τραγούδια από το δίσκο *Γράμματα στον Μακρυγιάννη* του Ηλία Ανδριόπουλου, σε ποίηση Μάνου Ελευθερίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ασδραχάς Σπύρος, «Μακρυγιάννης και Παναγιώτης Ζωγράφος: Το ιστορικό της εικονογραφίας του αγώνα», *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, ιη' και ιθ' αιώνες (υποθέσεις και προσεγγίσεις)*, Ερμής 1982, σ. 315-349, 407-420.

Παννουλόπουλος Πώργος, *Διαβάζοντας τον Μακρυγιάννη*, Πόλις 2003.

Καγιαλής Τάκης, «Ο Μακρυγιάννης του Σεφέρη», στο συλλογικό τόμο *Μοντερνισμός και ελληνικότητα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997, σ. 31-64.

Κεχαγιόγλου Πώργος, *Η παλαιότερη πεζογραφία μας*, τόμ. 2, Σοκόλης 1999, σ. 252-270, 462-479.

Σεφέρης Πώργος, «Ένας Έλληνας – Ο Μακρυγιάννης», *Δοκιμές*, τόμ. 1, Ίκαρος 1984, σ. 228-263.

Σιμόπουλος Κυριάκος, *Ιδεολογία και Αξιοπιστία του Μακρυγιάννη*, Στάχυ 2000.

► <http://www.ekebi.gr/1935/detail.asp?ID=445>

ΠΗΓΗ

Στρατηγός Μακρυγιάννης (1797-1864), *Απομνημονεύματα*, Μπάουρον χ.χ., σ. 89-90, 91-92.

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΜΟΥΤΖΑΝ-ΜΑΡΤΙΝΕΓΚΟΥ

*Αυτοβιογραφία***ΣΤΟΧΟΣ**

Να κατανοήσουν οι μαθητές το ιδεώδες της ελευθερίας, από την οπτική γωνία μιας νέας γυναίκας στα Επτάνησα, την εποχή της ελληνικής επανάστασης.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Αλληλεγγύη

Εθνική απελευθέρωση

Γυναικεία σκλαβιά, εγκλεισμός και ταπείνωση

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Τα ανθολογημένα αποσπάσματα από την *Αυτοβιογραφία* της Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου μας προσφέρουν τη σπάνια δυνατότητα να συνδέσουμε την εξέγερση του 1821 με τους περιορισμούς που αντιμετώπιζε μια προικισμένη και συνειδησιακά χειραφετημένη νέα γυναίκα της εποχής.

Το πρώτο απόσπασμα φανερώνει ότι η Μαρτινέγκου αντικρίζει την επανάσταση από διπλή σκοπιά: ως Ελληνίδα, που χαιρέται και αισθάνεται αλληλέγγυα προς τον απελευθερωτικό αγώνα των ομοεθνών της, και ως γυναίκα, στην οποία η είδηση της επανάστασης οξύνει το αίσθημα του προσωπικού αδιεξόδου, καθώς της υπενθυμίζει ότι το δράμα της απομόνωσης, του ετεροπροσδιορισμού και του αποκλεισμού από την πνευματική δραστηριότητα δεν αποτελεί συλλογικό αίτημα. Έτσι, η χαρμόσυνη είδηση της επανάστασης προκαλεί στην αφηγήτρια δυσάρεστους συνειρμούς, αφού συνειδητοποιεί ότι η ίδια δεν μπορεί να ελπίζει σε ανάλογα ευοίωνη προοπτική για την εκδοχή της σκλαβιάς που προσωπικά βιώνει.

Το δεύτερο απόσπασμα αναλύει τις παραμέτρους που συγκροτούν τη γυναικεία σκλαβιά: ο γάμος χωρίς επιλογή από την πλευρά της γυναίκας, η απαγόρευση της απόσυρσης σε μοναστήρι ή εξοχική αγροικία, ο εγκλεισμός στο σπίτι, ο αποκλεισμός από κάθε μορφή δημόσιας ζωής, αλλά ακόμα και από τη συζήτηση με τους άνδρες-μέλη της οικογένειας, οδηγούν την αφηγήτρια στη σκέψη της αυτοκτονίας. Το απόσπασμα καταλήγει με μια περίτεχνη και εξαιρετικά αποτελεσματική μεταφορά, καθώς η αφηγήτρια στοχάζεται τη μοίρα των καταφρονημένων από το περιβάλλον της πνευματικών της παιδιών (των «συγγραμμάτων» της), ύστερα από το θάνατό της, και βλέπει τις ξεσκισμένες σελίδες των γραπτών ως διαμελισμένα μικρά παιδιά, που τα μεταχειρίζονται οι δούλοι για τις ανάγκες των μαγειρειών. Έτσι η Μαρτινέγκου αντιστρέφει έξοχα τη στερεότυπη αντίληψη της εποχής, σύμφωνα με την οποία η γυναίκα δεν είναι κατάλληλη ή ικανή για πνευματικό έργο, παρουσιάζοντας τη συγ-

γραφική ενασχόληση ως εκδοχή μητρότητας, «το τέλος διά το οποίον βάνει ο θεός τον άνθρωπον εις τον κόσμον», επομένως ως δραστηριότητα απολύτως συνυφασμένη με τη γυναικεία φύση.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Διδώ Σωτηρίου, *Οι επισκέπτες*, Κέδρος 1979 (μυθιστορηματική βιογραφία της Μαρτινέγκου).
2. Πηνελόπη Σ. Δέλτα, *Αναμνήσεις (1899)*, επιμέλεια Π. Α. Ζάννας – Αλ. Π. Ζάννας, Ερμής 1990.
3. Ζωή Καρέλλη, «Η άνθρωπος», *Τα ποιήματα*, τόμ. 2, Οι εκδόσεις των φίλων 1973, σ. 123-124. Και στο διαδίκτυο, στον Ηλεκτρονικό Κόμβο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/Neolliniki_Poisi.htm).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς διακρίνονται και πώς διαπλέκονται στο κείμενο η συλλογική/δημόσια δραστηριότητα και η ατομική/ιδιωτική εμπειρία;
2. Η κατάληξη του πρώτου αποσπάσματος αναφέρεται στην επιστροφή των Μουσών, μαζί με την ελευθερία, στην Ελλάδα. Τι σημαίνει η συγκεκριμένη αναφορά στις Μούσες και πώς αντιλαμβάνεστε τον έως τότε «διωγμό» τους;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κεχαγιόγλου Γιώργος, *Η παλαιότερη πεζογραφία μας*, τόμ. 2, Σοκόλης 1999, σ. 228-240.

Μουτζάν-Μαρτινέγκου Ελισάβετ, *Αυτοβιογραφία*, επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος, Ωκεανίδα 1997.

Περίπλους [Ζακύνθου], τχ. 51, 2001 [αφιέρωμα].

►► http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/LOG_EIDI/Aftobiografia/Aftobiografia.htm

►► [http://www.ekebi.gr/1935/00/large/MOUTSA\(N\)MARTINEGOUELISAVET_gr.JPG](http://www.ekebi.gr/1935/00/large/MOUTSA(N)MARTINEGOUELISAVET_gr.JPG)

ΠΗΓΗ

Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου (1801-1832), *Αυτοβιογραφία*, επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος, Ωκεανίδα 1997, σ. 124-125, 160-161.

ΠΑΝΑΓΗΣ ΣΚΟΥΖΕΣ

*Ο βίος μου***ΣΤΟΧΟΙ**

Να ενημερωθούν οι μαθητές για τις συνθήκες που επικρατούσαν στην Αθήνα τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας, καθώς και για τους όρους ζωής και εκπαίδευσης των παιδιών στα τέλη του 18ου αιώνα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Τυραννία, χαράτσι, φυλάκιση παιδιών

Αυταρχική εκπαίδευση, σωματική τιμωρία και βασανισμός

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το αυτοβιογραφικό κείμενο του Σκουζέ αποτελεί πολύτιμη μαρτυρία για τις συνθήκες ζωής των κατοίκων της Αθήνας, ιδίως των παιδιών, στις τελευταίες δεκαετίες της τουρκοκρατίας. Το επιλεγμένο απόσπασμα παρουσιάζει τη φυλάκιση στην οποία υποβάλλεται το εντεκάχρονο αγόρι ύστερα από την πτώχευση του πατέρα του. Κρατείται ως όμηρος μέχρι να ξεπληρωθεί το χρέος του πατέρα στον Τούρκο τύραννο, διακόπτει τις σπουδές του και την κατοπινή υποχρεωτική εργασία του ως υπηρέτη –κυριολεκτικά– τριών αφεντάδων, προκειμένου να πληρώνεται το «χαράτσι» του. Το απόσπασμα αναφέρεται επίσης στη βαρβαρότητα με την οποία αντιμετωπίζονταν τα χρόνια εκείνα τα παιδιά, με το φάλαγγα και το βούρδουλα, από αφεντικά και δασκάλους. Αγράμματος –όπως και ο Μακρουγιάννης– ο Σκουζές καταθέτει τη μαρτυρία του με σπάνιο ήθος και μέτρο, αποφεύγοντας να αναφερθεί στη σημαντική προσωπική του συνεισφορά στην Επανάσταση, στις μεταγενέστερες περιπέτειές του (η παράδοση τον θέλει να βρίσκεται στη ναυαρχίδα του Νέλσονα στη ναυμαχία του Τραφάλγκαρ) και στη μεγάλη κοινωνική και οικονομική δύναμη που απέκτησε στα χρόνια της ωριμότητάς του, και επιλέγοντας αντ' αυτών να φωτίσει άγνωστα δραματικά επεισόδια από την προ-επαναστατική ζωή των κατοίκων της πόλης του και των μελών της οικογένειάς του.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Δημήτριος Βικέλας, *Λουκίης Λάρας* (1879), επιμέλεια Μαριάννα Δήτσα, Ερμής 1991 (κεφάλαιο Α').

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ο Σκουζές προτάσσει στην εισαγωγή του κειμένου του αναλυτικά στοιχεία της οικογενειακής του καταγωγής. Τι δηλώνει αυτό για τον τρόπο με τον οποίο ο αυτοβιογράφος συγκροτεί την ταυτότητά του;

2. Τα βάσανα και οι ασυνήθιστες ταλαιπωρίες του παιδιού εξιστορούνται από τον ενήλικο αυτοβιογράφο αναλυτικά, αλλά ψυχρά, χωρίς την παραμικρή αναφορά σε συναισθηματικές διαθέσεις ή οποιαδήποτε διδακτική προτροπή. Πώς εξηγείτε αυτήν τη στάση; Πιστεύετε ότι πρόκειται για προσωπική επιλογή του Σκουζέ ή για αφηγηματική σύμβαση της εποχής του;
3. Δείτε στο διαδίκτυο απεικονίσεις της παιδικής ηλικίας, στη βρετανική ζωγραφική της περιόδου 1730-1830 (<http://www.bampfa.berkeley.edu/exhibits/newchild/>) και εντοπίστε αντιστοιχίες με την αυτοβιογραφική περιγραφή του Σκουζέ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καγιαλής Τάκης, «Η παιδική ηλικία στην αυτοβιογραφία» στο *Τοπικά δ/Παιδική Ηλικία*, επιμέλεια Δήμητρα Μακρυνιώτη, Νήσος 2003.

Παπαδόπουλος Θ. Χ., «Εισαγωγή» στο Παναγής Σκουζές, *Απομνημονεύματα*, επιμέλεια Θ.Χ. Παπαδόπουλος, Κέδρος 1975, σ. 15-60.

► http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/LOG_EIDI/Aftobiografia/Aftobiografia.htm

ΠΗΓΗ

Παναγής Σκουζές, *Απομνημονεύματα*, επιμέλεια Θ. Χ. Παπαδόπουλος, Κέδρος 1975, σ. 63-64, 89-91.

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

Εις Πάργαν

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα μικρό δείγμα της μεγαλόπνοης καλβικής ωδής.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Λύρα και λυρική πατριωτική ποίηση

Πλατιά παρομοίωση και ρητορικά εκφραστικά μέσα

Πόθος ελευθερίας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η καλβική ωδή χαρακτηρίζεται από πολλά νεοκλασικά στοιχεία, ρητορική τεχνική, αρχαιότροπη γλώσσα, υψηλό και δραματικό ύφος, αλλά και ιδιότυπο λυρισμό.

Στις έξι πρώτες στροφές της ωδής, ο Κάλβος κάνει μια γενική εισαγωγή για το «ένδοξο έργο» που πρόκειται να υμνήσει: την αγάπη, την αρετή και την ελευθεροφροσύνη που έδειξαν μες στη δοκιμασία τους οι Παργινοί ως τη στιγμή της ηθικής δικαίωσης και της επιστροφής τους στην πατρίδα, την οποία πραγματεύεται στις τρεις τελευταίες στροφές της ωδής. Οι μαθητές θα πρέπει να επισημάνουν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της ωδής –τα οποία συνιστούν την ιδιαιτερότητα της καλβικής ποίησης– με έμφαση στη λειτουργία του επιθέτου και του ρήματος, της σύγκρισης και της πλατιάς παρομοίωσης, η χρήση της οποίας μπορεί να συσχετιστεί με ανάλογες ομηρικές παρομοιώσεις. Αξίζει ακόμη να γίνει ειδική αναφορά στην αρχαιότροπη σχέση του ποιητή με τη Λύρα, σε συνδυασμό με τη σημασιολογική ανάλυση εννοιών, όπως «ήθος» και «φρενών πτέρωμα». Οι έννοιες αυτές συνιστούν ατίμητο δώρο για τους ποιητές, αλλά αξιολογούνται ως λιγότερο σημαντικές, συγκρινόμενες με το αδούλωτο ψυχικό φρόνημα των Παργινών, το οποίο αποτελεί την πηγή της ποιητικής έμπνευσης.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Δημοτικό «Της Πάργας» στα Κ.Ν.Λ. της Γ' Γυμνασίου.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Εντοπίστε τα στοιχεία κλασικισμού που συναντάμε στο απόσπασμα και εξηγήστε τη λειτουργία τους.
2. Το δημοτικό τραγούδι και η ωδή του Κάλβου αναφέρονται στο ίδιο ιστορικό γεγονός. Πώς παρουσιάζει τους Έλληνες της Πάργας το δημοτικό τραγούδι και πώς ο Κάλβος, στις τελευταίες στροφές της ωδής (ιε'-ιζ'); Αιτιολογήστε την απόληξή σας επικαλούμενοι στοιχεία από τα κείμενα.

ιε'

*Τα συνήθη χωράφια
αφήνοντας, εφύγατε
τον ζυγόν, προτιμώντες
την πικράν ξεντείαν
και την πενίαν.*

ις'

*Πλην, της επιστροφής
εχάραξεν η ημέρα.
Πάντοτε οι επουράνιοι
μεγαλόθυμον γένος
υπερασπίζουν.*

ιζ'

*Εκεί οπού εκαύσατε
(ελληνική φροντίδα!)
των προγόνων τα λείψανα,
πάλιν οι πρόνοοι χείρες
εκεί σας φέρουνν.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρέας Κάλβος: Ωδαί, φιλολογική επιμέλεια Πάννης Δάλλας, Ωκεανίδα 1997.
Ανδρειωμένος Γ.Β., Βιβλιογραφία Ανδρέα Κάλβου (1818-1988), Ε.Λ.Ι.Α. 1993.
Γαργαντούδης Ευριπίδης, Πολύτροπος αρμονία: Μετρική και ποιητική του Κάλβου,
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1995.
Δάλλας Πάννης, Η ποιητική του Ανδρέα Κάλβου, Συνέχεια 1994.
Μερακλής Μ.Γ., Ανδρέας Κάλβος: Ωδαί, ερμηνευτική έκδοση, Βιβλιοπωλείον της
Εστίας 1965.
Νέα Εστία, τόμ. 68, 1946 (ανατύπωση 1960).
Πόρφυρας [Κέρκυρας], τχ. 64-65, 1993.
▶ <http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/NeoellinikiPoisi.htm>
▶ <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

ΠΗΓΗ

- Ανδρέας Κάλβος (1792-1869), «Εις Πάργαν» στρ. α'-ζ', Η Λύρα (Γενεύη 1824).
Ωδαί, κριτική έκδοση Filippo Maria Pontani, Ίκαρος 1970, σ. 68-69.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

*Ελεύθεροι Πολιορκημένοι***ΣΤΟΧΟΙ**

Να εξετάσουμε αναλυτικά τους εκφραστικούς τρόπους με τους οποίους ο ποιητής μορφοποιεί τις ποιητικές εικόνες της πείνας (1), της Άνοιξης και της χαράς της ζωής (2), που σηματοδοτούν τον εσωτερικό διχασμό των ελεύθερων πολιορκημένων. Να αναφερθούμε στον αποσπασματικό χαρακτήρα της σολωμικής ποίησης, με έμφαση στην επιθυμία του ποιητή να πετύχει αισθητική τελειότητα.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Πείνα και απόγνωση των υπερασπιστών του Μεσολογγίου

Η φύση, η άνοιξη και ο έρωτας

Η χαρά της ζωής και ο πειρασμός

Ο εσωτερικός διχασμός των πολιορκημένων

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στο πρώτο απόσπασμα του Β' Σχεδιάσματος, ο ποιητής δείχνει τη νεκρική σιγή με δύο κυρίως εικόνες, που εκφράζουν την ερήμωση και την απόγνωση: η μάνα, με μαυρισμένα από την πείνα μάτια και απελπισμένη ικετευτική ματιά, ζηλεύει το πουλί, το οποίο έχει ελπίδα επιβίωσης, γιατί κατάφερε να βρει ένα σπόρο. Ο σκληροτράχηλος Σουλιώτης κλαίει παράμερα, άπραγος μπροστά στη μοιραία απαντοχή του τέλους, κρατώντας το αχρηστεμένο από την έλλειψη πολεμοφοδίων και τη σωματική εξασθένιση τουφέκι του.

Στο δεύτερο απόσπασμα (που συγγενεύει με το έκτο του Γ' Σχεδιάσματος, το οποίο έχει τον τίτλο «Ο πειρασμός»), η φύση βρίσκεται στην καλύτερη ώρα ζωής, χαράς, δημιουργίας και έρωτα, σε αντίθεση με τους Μεσολογγίτες που πολιορκούνται ολοένα και στενότερα από τους εχθρούς. Να προσεχτούν οι έξοχες λυρικές περιγραφές και οι λεπτομέρειες, που αναδεικνύουν το γλυκό ζωικό αναβρασμό, ακόμα και στις αμελητέες υπάρξεις («σκουληράκι») και στη νεκρή φύση («μαύρη πέτρα», «ξερό χορτάρι»). Η συνολική αυτή ανθηρότητα επιτείνει την εσωτερική πάλη στην ανθρώπινη ψυχή, η οποία εμφανίζεται διχασμένη ανάμεσα στη λαχτάρα για ζωή και στην υψηλή συναίσθηση του χρέους, στην αυταπάρηση και στον ηρωικό θάνατο. Επιβάλλεται ειδικός σχολιασμός στον τελευταίο μεμονωμένο στίχο, με σκοπό την ανάδειξη της δραματικής εσωτερικής σύγκρουσης, η οποία οδηγεί τελικά τους Μεσολογγίτες στην ηρωική έξοδο, παρά τη φαινομενική χαλαρότητα της ψυχής που διαβλέπει εδώ ο ποιητής. Η αναφορά στα παράλληλα κείμενα μπορεί να αποδώσει συγκριτικά στοιχεία, σχετικά με τον τρόπο που ο κάθε ποιητής αντιμετωπίζει την εσωτερική σύγκρουση των ηρώων του

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Οδυσσέας Ελύτης, *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας, Ε'* (1945). *Ποίηση*, Ίκαρος 2002, σ. 106.

*Ήλιε δεν ήσουν ο παντοτινός;
Πουλί δεν ήσουν η στιγμή χαράς που δεν καθίζει;
Λάμψη δεν ήσουν η αφοβιά του σύγνεφου;
Κι εσύ περβόλι ωδείο των λουλουδιών
Κι εσύ ρίζα σγουρή φλογέρα της μαγνόλιας!*

*Έτσι καθώς τινάζεται μες στη βροχή το δέντρο
Και το κορμί αδειανό μαυρίζει από τη μοίρα
Κι ένας τρελός δέρνεται με το χιόνι
Και τα δυο μάτια πάνε να δακρύνουν—
Γιατί, ρωτάει ο αϊτός, πού 'ναι το παλικάρι;
Κι όλ' τ' αϊτόπουλ' απορούν πού 'ναι το παλικάρι!
Γιατί, ρωτάει στενάζοντας η μάνα, πού 'ναι ο γιος μου;
Κι όλες οι μάνες απορούν πού να 'ναι το παιδί!
Γιατί, ρωτάει ο σύντροφος, πού να 'ναι ο αδερφός μου;
Κι όλοι του οι σύντροφοι απορούν πού 'ναι ο πιο μικρός!
Πιάνουν το χιόνι, καίει ο πυρετός
Πιάνουν το χέρι και παγώνει
Παν να δαγκάσουν το ψωμί κι εκείνο στάζει από αίμα
Κοιτούν μακριά τον ουρανό κι εκείνος μελανιάζει
Γιατί γιατί γιατί γιατί να μη ζεσταίνει ο θάνατος
Γιατί ένα τέτοιο ανόσιο ψωμί
Γιατί ένας τέτοιος ουρανός εκεί που πρώτα εκατοικούσε ο ήλιος!*

2. Κ.Γ. Καρυωτάκης, «*Διάκος*», *Ελεγεία και σάτιρες* (1927). *Ποιήματα και πεζά*, Ερμής 1984⁷, σ. 95.

*Μέρα του Απρίλη.
Πράσινο λάμπος,
γελούσε ο κάμπος
με το τριφύλλι.
Ως την εφίλει
το πρωινό θάμπος,
η φύση σάμπως
γλυκά να ομίλει.*

*εκελαδούσαν
πουλιά, πετώντας
όλο πιο πάνω.*

*Τ' άνθη ενωδούσαν.
Κι είπε απορώντας:
«Πώς να πεθάνω;»*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Στο πρώτο και στο δεύτερο απόσπασμα δίνεται μια εντελώς διαφορετική εικόνα της φύσης. Διαβάστε προσεκτικά τους σχετικούς στίχους και προσπαθήστε να εξηγήσετε την πλήρη διαφοροποίησή τους.
2. Ποιες εικόνες, και με ποια εκφραστικά μέσα, συγκεντρώνουν την προσοχή μας στο δεύτερο απόσπασμα;
3. Τόσο οι πολιορκημένοι του Μεσολογγίου όσο και ο ανθυπολοχαγός στο ποίημα του Ελύτη εκφράζουν το μεγαλείο της ελληνικής ψυχής και θυσιάζονται, οι πρώτοι στην καλύτερη εποχή της φύσης και ο δεύτερος στην ακμαιότερη περίοδο της ζωής του. Συγκρίνετε τα δύο αποσπάσματα, βρείτε ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο που προσεγγίζουν οι δύο ποιητές το ηθικό μεγαλείο αλλά και το δράμα των πρωταγωνιστών τους.
4. Πώς εκδηλώνεται ο πειρασμός στα ποιήματα του Σολωμού και του Καρυωτάκη; Συγκρίνετε πώς αντιμετωπίζει ο κάθε ποιητής το ηθικό δίλημμα των ηρώων του.
5. Μπορείτε να ακούσετε μελοποιημένα αποσπάσματα από τους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* σε μουσική Πάννη Μαρκόπουλου και Χρήστου Λεοντή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελάτος Δημήτρης, *«Ήχος λεπτός...[...] γλυκύτατο[ς], ανεκδιήγητο[ς]...»*. Η «τύχη» του σολωμικού έργου και η εξακολουθητική αμηχανία της κριτικής, Πατάκης 2000.
- Αλιανδράτος Γ.Γ., «Τα σολωμικά αποσπάσματα: Οι απόψεις των κριτικών και των λογίων», *Νέα Εστία*, τχ. 1707, 1998, σ. 1205-1233.
- Δάλλας Πάννης, «Ελεύθεροι πολιορκημένοι: Ως μήτρα (δημιουργικής ή μη αναπαγωγής)», *Ο Πολίτης*, τχ. 57, 1998, σ. 39-45.
- Καψωμένος Ερατοσθένης, «Ερμηνευτικά στον Σολωμό. “Το χρυσόνειρο” : ένα λανθάνον λυρικό επεισόδιο στο Β' Σχέδιασμα των *Ελεύθερων Πολιορκημένων*», *Μνήμη Ελένης Τσαντσάνογλου*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 181-200.
- Πόρφυρας [Κέρκυρας]*, τχ. 95-96, 2000.

Η ιστοσελίδα <http://www.parliament.gr/onlinePublishing/index.htm> περιέχει:

1. *Ανθολόγιο θεμάτων της σολωμικής ποίησης.*
2. Καψωμένος Ερατοσθένης, *Ο Σολωμός και η ελληνική πολιτισμική παράδοση.*
3. *Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν και οι ξενόγλωσσες μεταφράσεις του.*

Επίσης μπορείτε να διαβάσετε και να ακούσετε το έργο του Χρ. Λεοντή *Καντάτα Ελευθερίας*, βασισμένο σε κείμενα του Ρήγα, του Σολωμού και του Μακρυγιάννη.

► <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

► <http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/NeoellinikiPoisi.htm>

ΠΗΓΗ

Διονύσιος Σολωμός (1798-1857), *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*, Β' Σχεδιάσμα I-II [1833-1834]. *Ποήματα και Πεζά*, επιμέλεια – εισαγωγές Στυλιανός Αλεξίου, Στιγμή 1994, σ. 259.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ο Δήμος και το καριοφίλι του

ΣΤΟΧΟΙ

Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι η έντεχνη ποίηση του Α. Βαλαωρίτη ενσωματώνει θεματικά και υφολογικά χαρακτηριστικά του δημοτικού τραγουδιού. Παράλληλα εξετάζεται η στενή σχέση του πολεμιστή με το όπλο του και το θέμα του τιμημένου θανάτου.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η ζωή των κλεφτών και η ελευθερία τους μέσα στη φύση

Η σχέση του πολεμιστή με το τουφέκι του

Ο τιμημένος θάνατος και η υστεροφημία

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το ποίημα του Βαλαωρίτη σχετίζεται άμεσα με τη μορφή, τη μετρική, το περιεχόμενο και την ιδεολογία του κλέφτικου δημοτικού τραγουδιού. Η μεγάλη έκταση, η γλωσσική επεξεργασία και η δραματοποίηση του έντεχνου ποιήματος διαφοροποιείται όμως από την εκφραστική λιτότητα του δημοτικού τραγουδιού. Ο κλέφτης Δήμος, γέρος πια, κοντά στο τέλος της ζωής του, υπαγορεύει στα παλικάρια του τις τελευταίες του επιθυμίες, μεριμνά για τον τόπο της ταφής και, κατά κάποιον τρόπο, σκηνοθετεί το τέλος του: αποχαιρετά τη φύση και τα λημέρια του και ζητά να συνοδεύσει το χαμό του ο ήχος του όπλου του. Το σημείο της ταφής επιλέγεται προσεκτικά, σε πλήρη αντιστοιχία με τη ζωή και τη δράση του, με απώτερο σκοπό την τιμητική του αναγνώριση από τους νεότερους και την υστεροφημία. Η κοινή κατάληξη του Δήμου και του τουφεκιού του επισφραγίζει συγκινησιακά τον τιμημένο θάνατο του γερο-κλέφτη, εισάγοντας ένα στοιχείο δραματοποίησης, προσφιλές στη συναισθηματικά φορτισμένη πατριωτική ποίηση του Βαλαωρίτη.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Κλέφτικο, «Του κλέφτη το κιβούρι» στο Νικόλαου Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, σ. 46-47.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Με ποιο αίσθημα αποχαιρετά ο Δήμος τη ζωή; Τεκμηριώστε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο.
2. Σε ποια σημεία του κειμένου διαφαίνεται η στενή σχέση του πολεμιστή με το φυσικό περιβάλλον; Πώς λειτουργούν αυτοί οι στενοί δεσμοί;
3. Στο κείμενο διακρίνεται η έντονη απήχηση του κλέφτικου δημοτικού τραγουδιού. Βρείτε τις ομοιότητες με το δημοτικό τραγούδι και εξηγήστε τη στενή σχέση ανάμεσα στα δύο κείμενα.
4. Βρείτε άλλες απηχίσεις δημοτικών τραγουδιών σε Νεοέλληνες ποιητές, ερευνώντας τα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Γυμνασίου και άλλες ποιητικές ανθολογίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Λουκάτος Δημήτριος, «Το “δημώδες” υπόβαθρο στα έργα του Βαλαωρίτη», *Νέα Εστία*, τχ. 1259, 1979, σ. 174-180.

Μαστροδημήτρης Π.Δ., «Αριστοτέλης Βαλαωρίτης: Ο ιστορικός-εθνικός ποιητής και οι θέσεις της κριτικής», *Μνήμη Γ.Π. Σαββίδη*, Ερμής 2001, σ. 96-115.

Νέα Εστία, τχ. 1259, 1979 [αφιέρωμα].

Σταυροπούλου Έρη, «Ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης και η κριτική των συγχρόνων του», *Οι ποιητές του Γ.Π. Σαββίδη*, Εταιρεία Σπουδών 1998, σ. 161-182.

Saunier M., «Η επιβίωση του δημοτικού τραγουδιού στη σύγχρονη ποίηση», *Η διδασκαλία της σύγχρονης ποίησης στη μέση εκπαίδευση*, Εκπαιδευτήρια Ζηριδίδη 1978, σ. 109-120.

Τετράδια Ευθύνης, τχ. 10, 1979.

►► <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

►► <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/grpoetry/valaoritis.html>

ΠΗΓΗ

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824-1879), «Ο Δήμος και το καριοφίλι του», *Τα μνημόσυνα* (1857). *Ποήματα και Πεζά*, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη – Ελένη Τσατσανογλου, Ίκαρος 1981, σ. 22-23.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Ο κακός μαθητής

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές το αφηγηματικό είδος των «χαρακτήρων», μέσα από το σατιρικό κριτικό πνεύμα του Λασκαράτου.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η αξία της μόρφωσης σε αντίθεση με την παιδεία

Οι αρνητικές συνέπειες της αμάθειας και η κοινωνική ανυποληψία των αμαθών

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Σύμφωνα με το Γ. Αλυσανδράτο, το θέμα της χαρακτηρολογίας απασχόλησε πολύ και για μεγάλο χρονικό διάστημα το Λασκαράτο. Το ενδιαφέρον του χρονολογείται από το 1854, όταν, μαζί με τη γυναίκα του, άρχισε να καταγράφει τις σκέψεις του για τη θρησκεία, την οικογένεια, την πολιτική. Γύρω από αυτά τα θέματα περιστρέφονται οι περισσότεροι χαρακτήρες του βιβλίου *Ιδού ο άνθρωπος*, οι οποίοι εκκινούν από την αρχαία συγγραφή του εγκυκλοπαιδικού φιλοσόφου Θεόφραστου (4ος-3ος αι. π.Χ.), διαθέτουν όμως έντονη την προσωπική σφραγίδα του Λασκαράτου. Βασικό τους χαρακτηριστικό είναι η τάση του συγγραφέα να κατηριάζει σύγχρονα κοινωνικά ήθη, να παραθέτει αντιθετικά ζεύγη (Ο καλός – Ο κακός μαθητής) και να δημιουργεί νόθους χαρακτήρες, χαρακτήρες δηλαδή οι οποίοι προκύπτουν, όχι από ψυχολογική παρατήρηση, αλλά από επίκτητες κοινωνικές τους ιδιότητες ή μειονεκτήματα (τέχνες, επαγγέλματα, αρρώστιες κ.ά.).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Πύργος Ιωάννου, «Μετροημένα καρύδια», *Εφήβων και μη*, Κέδρος 1982, σ. 129-132.
2. Ζακ Πρεβέρ, «Κουβέντες», *Ποιήματα*, μτφρ. Μ. Μειμάρης, Καστανιώτης 1986, σ. 57.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ο κακός μαθητής προσπαθεί διαρκώς να διευκολύνει τη ζωή του, μην τηρώντας τις υποχρεώσεις του. Βρείτε τα σημεία του κεμμένου που δηλώνουν αυτήν τη στάση.

2. Πώς αντιμετωπίζει το κοινωνικό σύνολο τον απαιδευτο άνθρωπο (την παλαιότερη και τη σημερινή εποχή);
3. Συγκρίνετε τη μαθητική ζωή της παλιάς και της νεότερης εποχής, όπως την παρουσιάζουν τα κείμενα του Λασκαράτου και του Ιωάννου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλισανδράτος Γ.Γ., «Εισαγωγή» στο Ανδρέας Λασκαράτος, *Ιδού ο άνθρωπος*, Ερμής 1981², σ. 9-32.

Σταυροπούλου Έρη, «Σάτιρα και κοινωνία: Το παράδειγμα δύο ποιητών του 19ου αιώνα», *Πρακτικά πέμπτου συμποσίου ποίησης*, Γνώση 1986, σ. 225-241.

Τζουγανάτος Νικόλαος, «Ανδρέας Λασκαράτος», *Σάτιρα και πολιτική στη νεότερη Ελλάδα*, Εταιρεία Σπουδών 1979, σ. 98-127.

Τσιτσέλης Ηλίας, «Ο Λασκαράτος ως συγγραφέυς χαρακτήρων», *Παρνασσός*, τόμ. 15, 1892-1893, σ. 641-655.

► http://members.tripod.com/~sarant_2/kibwtos/laskaratos_erwtas.html

ΠΗΓΗ

Ανδρέας Λασκαράτος (1811-1901), «Ο κακός μαθητής», *Ιδού ο άνθρωπος* (Κεφαλληνία 1886), επιμέλεια Γ.Γ. Αλισανδράτος, Ερμής 1970, σ. 98-99.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

Λήθη

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές το σονέτο, ένα ποίημα με σταθερή μορφή, στο οποίο διακρίθηκε κυρίως ο Μαβίλης.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο θάνατος και η λησμονιά

Η μνήμη των αγαπημένων μας προσώπων

Ο πόνος των ζωντανών

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το έργο του Μαβίλη ξεχωρίζει για την άρτια τεχνική των σονέτων, η οποία στηρίζεται στο συνδυασμό παρνασσικών επιδράσεων και μουσικής υποβλητικότητας. Η διάχυτη μελαγχολική και στοχαστική διάθεση στο ποίημα «Λήθη» απορρέει τόσο από το θλιβερό θέμα του θανάτου, όσο και από τη μεγάλη απήχηση της απαισιόδο-

ξης φιλοσοφίας του Σοπενχάουερ στο έργο του Μαβίλη. Αξίζει να προσεχτεί ότι το ποίημα πραγματεύεται, με ανοίκειο τρόπο για την ελληνική παράδοση, το γνωστό και πανάρχαιο λογοτεχνικό θέμα της εικόνας του κάτω κόσμου. Η σύγκριση με το ομηρικό αντίστοιχο θέμα της κατάβασης του Οδυσσέα στον Άδη δείχνει τη διαφοροποίηση του Μαβίλη από τον αρχαίο ποιητή. Ο Μαβίλης μακαρίζει προκλητικά τους νεκρούς που λησμονούν την εγκόσμια πίκρα, ενώ θρηνεί για λογαριασμό των ζωντανών, οι οποίοι θέλουν αλλά δεν μπορούν να λησμονήσουν τα νεκρά αγαπημένα τους πρόσωπα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Κωστής Παλαμάς, *Ο τάφος* (1898) [απόσπασμα]. *Απαντα*, τόμ. 1, Μπίρης 1972, σ. 398.

*Στο ταξίδι που σε πάει
ο μαύρος καβαλάρης
κοίταξε απ' το χέρι του
τίποτε να μην πάρεις.*

*Κι αν διψάσεις, μην το πεις
από τον κάτω κόσμο
το νερό της αρνησιάς,
φτωχό κομμένο δυόσμο!*

*Μην το πεις, κι ολότελα
κι αιώνια μας ξεχάσεις,
βάλε τα σημάδια σου
το δρόμο να μη χάσεις.*

2. *Ελληνικά Δημοτικά τραγούδια. Τα μοιρολόγια*, επιμέλεια G. Saunier, Νεφέλη 1999.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε αντίθεση με την αρχαία παράδοση και το δημοτικό τραγούδι, ο ποιητής θεωρεί καλότυχους τους νεκρούς. Συγκρίνετε την άποψη που εκφράζει ο Μαβίλης με τους στίχους λ 480-497 της *Οδύσσειας* και προσπαθήστε να αιτιολογήσετε την άποψή του.
2. Βρείτε τις λαϊκές αντιλήψεις και δοξασίες στις οποίες αναφέρονται ο Μαβίλης και ο Παλαμάς, συγκρίνοντας τον τρόπο που επιλέγει ο καθένας για να τις χρησιμοποιήσει στο ποίημά του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Άγρας Τέλλος, «Τρία σονέτα του Μαβίλη», *Κριτικά*, τόμ. 2, Ερμής 1981, σ. 63-71.
Αλισανδράτος Γ.Γ., «Εισαγωγή» στο Λορέντζος Μαβίλης, *Τα ποιήματα*, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 1990, σ. 9-38.

—, «Η “Λήθη” του Μαβίλη», *Αφιέρωμα στο Νίκο Σβορώνο*, τόμ. 2, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο 1986, σ. 395-404.

Καραντώνης Ανδρέας, «Λορέντζος Μαβίλης», *Νεοελληνική λογοτεχνία: Φυσιολογίες*, τόμ. 1, Παπαδήμας 1977³, σ. 72-81.

Πολίτης Λίνος, «Λορέντζος Μαβίλης (1860-1912)», *Θέματα της λογοτεχνίας μας*, τόμ. 2, Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 207-214.

► <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

ΠΗΓΗ

Λορέντζος Μαβίλης (1860-1912), «Λήθη» (1896), *Τα ποιήματα*, επιμέλεια Γ.Γ. Αλισανδράτος, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 1990, σ. 75.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αποστολίδου Νέτα, «Η επανησιακή σχολή στις ιστορίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας», *Μνήμη Λίνου Πολίτη*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 197-208.

Γαραντούδης Ευριπίδης, *Οι Επτανήσιοι και ο Σολωμός*, Καστανιώτης 2001.

Διονύσιος Σολωμός: «Κανόν» νεοελληνικού πνευματικού βίου, επιστημονικό συμπόσιο, Εταιρεία Σπουδών 1999.

Ζώρας Γ.Θ., *Ποίησης και πεζογραφία της Επτανήσου*, Βασική Βιβλιοθήκη, Αετός 1953, σ. 7-70.

Πολίτης Λίνος, *Γύρω στον Σολωμό. Μελέτες και άρθρα (1938-1982)*, Μ.Ι.Ε.Τ. 1985.

Πυλαρινός Θεοδόσης, *Επτανησιακή σχολή*, Σαββάλας 2003.

ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΙ
ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα δείγμα σατιρικής πολιτικής ποίησης του παρελθόντος, που παραμένει επίκαιρο και αξιανάγνωστο στην εποχή μας.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ασυδοσία και διασπάθιση δημόσιου χρήματος

Πολιτική εύνοια των ισχυρών και ηθικός αμοραλισμός των επιτήδειων

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο Σούτσος, με αποκαλύπτη αντιπολιτευτική διάθεση εναντίον του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, δημιουργεί μια καρικατούρα επιστάτη δημόσιων έργων, ο οποίος, μαζί με άλλους επιτήδειους, διασπαθίζει το δημόσιο χρήμα, κολακεύοντας ή κατασκοπεύοντας για λογαριασμό του κυβερνήτη. Ο γλοιώδης αυτός τύπος ζει τρυφηλή ζωή, σαν παράσιτο της εξουσίας, σε βάρος του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Ειρωνεύεται κάθε δημιουργική διάσταση του πνεύματος και εκμεταλλεύεται κάθε δυνατότητα υλικού πλουτισμού. Προβάλλει μια δημόσια εικόνα πετυχημένου τεχνοκράτη και επίδοξου γαμπρού, και ονειρεύεται διαρκώς νέα κέρδη από τις εργολαβικές του ατασθαλίες. Η αδηφάγα διάθεσή του διογκώνεται μάλιστα, καθώς σύντομα προβλέπεται η μεταφορά της πρωτεύουσας από το Ναύπλιο στην Αθήνα. Μια σύγκριση με τα προτεινόμενα παράλληλα κείμενα μπορεί να αναδείξει διάφορες πλευρές πολιτικής κριτικής και σάτιρας στα χρονικά του νεοελληνικού κράτους, οι οποίες μπορούν ακόμη να εμπλουτιστούν με επίκαιρες γελοιογραφίες ή σατιρικά κείμενα, με αφορμή σύγχρονα οικονομικά και άλλα σκάνδαλα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ανδρέας Λασκαράτος, «Ο πολιτικός μας», *Ιδού ο άνθρωπος*, Ερμής 1981², σ. 131.
2. Κωστής Παλαμάς, *Σατιρικά Γυμνάσματα*, 5 (1912). *Άπαντα*, τόμ. 5, Μπίρης, σ. 235.

*Πολεμάς να στυλώσεις, κυβερνήτη,
με τα καράβια και με τα φουστάτα
της Πολιτείας το σαλεμένο σπίτι.*

*Τον κάκου ιδρώνεις, έμπα σ' άλλη στράτα,
το νου μας πρώτα στύλωσε και χτίσε,
και πρώτ' απ' όλα αλφαβητάρι κράτα.*

*Δάσκαλος γίνε, αλήθεια αν ήρωας είσαι.
Σε μια Βαβέλ δεμένους μας κρατάνε
κακά στοιχειά· το μάγεμά τους λύσε*

*και στα χείλια οι καρδιές μας πάλε ας πάνε.
Σύμμετρα νηώσου, πύργε της ζωής.
Τρανοί κι αν είναι οι τάφοι, τάφοι θα 'ναι.*

Στον ήλιο τόπο θέλουμε κι εμείς.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια πρόσωπα εμφανίζονται στο ποίημα; Ποιο δημόσιο ρόλο έχει ο καθένας;
2. Περιγράψτε τον ανθρώπινο τύπο του επιστάτη, με βάση τα λεγόμενα και τις αντιλήψεις που εκφράζει στο ποίημα.
3. Πώς αντιμετωπίζουν ο Σούτσος και ο Παλαμάς την εξουσία; Ποια ιδεολογική στάση κρατά κάθε ποιητής απέναντι στο πρόσωπο του Κυβερνήτη;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά σκάνδαλα παρατηρούνται σε πολλές εποχές. Χωριστείτε σε ομάδες και καταγράψτε τα σημαντικότερα σκάνδαλα που ξέσπασαν στην επιφάνεια στην Ελλάδα, στη διάρκεια του εικοστού αιώνα. Μία από τις ομάδες μπορεί να αναφερθεί σε επίκαιρα σκάνδαλα της σημερινής εποχής και να παρουσιάσει το πρόβλημα στην τάξη, σε συνεργασία με τον καθηγητή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δελβερούδη Ελίζα-Άννα, *Ο Αλέξανδρος Σούτσος, η πολιτική και το θέατρο*, Πορεία 1997.
- Δημαράς Κ. Θ., «Ο Αλέξανδρος Σούτσος από την σκοπιά της εποχής του», *Νέα Εστία*, τόμ. 74, 1963, σ. 1759-1766.
- Μουλλάς Παν., «Αλέξανδρος Σούτσος», *Σάτιρα και πολιτική στη νεότερη Ελλάδα*, Εταιρεία Σπουδών, 1979, σ. 46-70 και στο *Ρήξεις και συνέχειες*, Σοκόλης 1994, σ. 233-262.
- Τσοκόπουλος Γεώργιος, *Οι αδελφοί Σούτσοι και η πολιτική ποίησης επί Όθωνος*, 1970.

ΠΗΓΗ

Αλέξανδρος Σούτσος (1803-1863), «Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια» στο Λίνου Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 4, Δωδώνη 1977, σ. 94-95.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

*Η χαρά***ΣΤΟΧΟΣ**

Να γνωρίσει ο μαθητής ένα τυπικό δείγμα της ποίησης του αθηναϊκού ρομαντισμού.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Χαρά – Ανία

Σύντομη και φευγαλέα φύση της ευτυχίας

Επιδείνωση της δυσαρέσκειας με τη ζωή ύστερα από το σύντομο διάλειμμα χαράς

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το νεανικό ποίημα του Σπ. Βασιλειάδη αποτελεί –στα δύο τρίτα της έκτασής του– ένα ανεπιφύλακτο και ενθουσιώδες εγκώμιο της χαράς. Οι πρώτες έξι στροφές του ποιήματος παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά των ευτυχισμένων, ηδονικών στιγμών: καθαρή θέαση με τα μάτια της ψυχής, ένωση της καρδιάς με τη Φύση σε κοινή γιορτή, ανακρεόντεια ευφορία, αναστολή του νου και της λογικής, λησμονιά θανάτων και θεών. Οι τρεις στροφές που ακολουθούν ανατρέπουν και ματαιώνουν την ανεπιφύλακτη παράδοση του ομιλητή στο κλίμα της ευωχίας, υπενθυμίζοντας πόσο σύντομη και φευγαλέα είναι η φύση της ευτυχίας, την απουσία στέρεης πίστης σε μιαν άλλη ζωή και καταλήγοντας στην αποστροφή της χαράς, που ύστερα από τη γρήγορη παρέλευσή της βυθίζει τον άνθρωπο σε χειρότερη πικρία και ανία από εκείνην που είχε συνηθίσει. Μια συμπαθητική άσκηση θεματικής, το νεανικό ποίημα του Βασιλειάδη δείχνει το κλασικότροπο γούστο, αλλά και τον ανάλαφρο τόνο που χαρακτηρίζουν τη ρομαντική ποιητική παραγωγή της Αθήνας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Κ.Γ. Καρωτάκης, «Χαρά», *Νηπενθή* (1921). *Ποιήματα και πεζά*, Ερμής 1984, σ. 29.

*Ελπίζω το λουλούδι και απ' τα σχίνα.
Γελάει το χλόισμα σαν τον έρωτά μου.
Το πεύκο παίζει αβρό με την αχτίνα.
Θα ευώδιασαν οι τάφοι, κλίνες γάμου.*

*Παλμός του δάσου, φεύγει μια ελαφίνα.
Και δίπλα που ξαπλώσαμε δω χάμον,
την ψυχούλα τους στάζουν άγρια κρίνα
κι ανοίγει, ρόδο αμμάτινο, η χαρά μου.*

*Τη βλέπω –στα μαλλιά σου πνέει– την αύρα.
Είναι βαθιά τα μάτια σου όπως νά 'βρα
το δρόμο της ζωής μου, τον Απρίλη.*

*Πια δεν πονώ μηδέ την ανεμώνη,
στη γης η ερωτοπάλη που τη λιώνει,
καθώς ορμάω για να σου πω τα χείλη.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τι σημαίνει η αναφορά στον Ανακρέοντα, στην τρίτη στροφή του ποιήματος;
2. Σημειώστε όλους τους προσδιορισμούς χρονικής διάρκειας και δοκιμάστε να εντοπίσετε τη λειτουργία τους στο ποίημα.
2. Συγκρίνετε τα δύο ομοίτιλα ποιήματα του Βασιλειάδη και του Καρυωτάκη και εξηγήστε τη σχέση που έχει το καθένα με τον τίτλο του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μουλλάς Παν., «Βασιλειάδης Σπυρίδων», *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, Εκδοτική Αθηνών 1984.

Χατζίνης Πάννης, «Εισαγωγή» στο Δ. Παπαρηγόπουλος – Σ. Βασιλειάδης, Βασική Βιβλιοθήκη, Αετός 1954, σ. 7-33.

ΠΗΓΗ

Σπυρίδων Βασιλειάδης (1844-1874), «Η χαρά» στο Λίνου Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 4, Δωδώνη 1977, σ. 160-161.

ΣΑΜΙΟΥΕΛ Τ. ΚΟΛΕΡΙΤΖ

Δουλειά χωρίς ελπίδα

ΣΤΟΧΟΙ

Να μελετήσουν οι μαθητές ένα κλασικό ποίημα του ευρωπαϊκού ρομαντισμού και να κατανοήσουν ορισμένες από τις σημαντικότερες αισθητικές και ιδεολογικές αρχές της ρομαντικής τέχνης.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Φύση – Υποκείμενο

Τέχνη – Δουλειά

Απουσία ελπίδας, σκοπού

Αποξένωση και ανία

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στο περίφημο αυτό σονέτο του Κόλεριτζ, που εκτυλίσσεται σε μια χειμωνιάτικη μέρα, ο ομιλητής συγκρίνει την κατάστασή του με τη φύση, που δείχνει τα πρώτα σημάδια της άνοιξης. Το ποιητικό εγώ, απόλυτα αποξενωμένο από το κοινωνικό του περιβάλλον, παρουσιάζεται στην πρώτη στροφή ανίκανο να συμμετάσχει στη «δουλειά» στην οποία επιδίδεται η φύση γύρω του. Η δουλειά για τον ίδιο είναι εμφανώς

και πρωτίστως η ποιητική παραγωγή (τραγούδι) και –δευτερευόντως– γενικότερα ο αισθητικός βίος («αγαπώ», «μέλι τρυγώ»). Στη δεύτερη στροφή το ποιητικό υποκείμενο οξύνει την αποξένωσή του, αποστρεφόμενο τη δημιουργική ικανότητα και τη δυναμική έμπνευση που παραδέχεται ότι διαθέτει (και η οποία συμβολίζεται στο ποίημα ως «γνώση» άγνωστων τόπων ποιητικής ευφορίας και πηγών έμπνευσης) και επιμένοντας πεισματικά στην άδοξη αποχώρηση από τον κόσμο (με αστεφάνωτο μέτωπο και κατάξερα χείλη), αρνείται να εκμεταλλευτεί τις δυνάμεις του και να αφήσει έργο. Ο λόγος της άρνησής του να εργαστεί δημιουργικά ομολογείται στο καταληκτικό δίστιχο του ποιήματος, που μοιάζει με γνωμικό: η δουλειά είναι άσκοπη χωρίς ελπίδα – όπως και η ελπίδα είναι μάταιη χωρίς σκοπό. Με την κατάληξη αυτή, το σονέτο του Κόλεριτζ δείχνει να υποστηρίζει ότι η απουσία πίστης και ελπίδας –η «ανία» που κατέχει τυραννικά το ρομαντικό ποιητή– οδηγεί αναπότρεπτα στη διακοπή της ποιητικής παραγωγής και, μαζί με αυτήν, στην αποξένωση από το φυσικό κόσμο, στο μαρασμό που προκαλεί η συνείδηση του αδιεξόδου και στον πρόωρο θάνατο («μ' έν' αστεφάνωτο μέτωπο φεύγω»). Πρόκειται για εμβληματική διατύπωση κεντρικών ρομαντικών τόπων, που μας επιτρέπει να διαπιστώσουμε ορισμένες από τις βασικές αντινομίες της ρομαντικής συνείδησης – συμπεριλαμβανομένης βέβαια και εκείνης που συνιστά ο ειρωνικός χαρακτήρας του έργου. Ας μη μας διαφύγει ότι η δήλωση που αναγγέλλει το τέλος της ποίησης συγκροτεί η ίδια ένα ποίημα (ή, με άλλα λόγια, ότι ο ποιητής δουλεύει εκφράζοντας την αδυναμία του να δουλέψει).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Victor Hugo, «Λόγια στην αμμουδιά», μτφρ. Κωστής Παλαμάς, *Ανθολογία της ευρωπαϊκής και αμερικανικής ποιήσεως*, επιμέλεια Κλ. Β. Παράσχος, Συμμεωνίδης 1962, σ. 78-80. Διαθέσιμο και στο διαδίκτυο (http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/poetry/Lamartin/Lamartine_5.htm).
2. Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος, «Ανία», *Ποιήσεις*, επιμέλεια Α. Αργυρίου, Ερμής 2000, σ. 134-135. Διαθέσιμο και στο διαδίκτυο (<http://www.snhell.gr/lakeim.html>).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς εμφανίζεται να «δουλεύει» ο χειμώνας στον τρίτο και τέταρτο στίχο του ποιήματος;
2. Γιατί ο αφηγητής είναι ο μόνος που δε «δουλεύει» σε ολόκληρη την πλάση; Γιατί κανένα από τα παραδείγματα που επικαλείται («μελίσινα», «σάλιαγκοι», «στρουθιά», «χειμώνας») δε συμμερίζεται την κατάσταση του;
3. Χωριστείτε σε ομάδες και αναζητήστε πληροφορίες για τον Κόλεριτζ στο διαδίκτυο (http://etext.Virginia.EDU/stc/Coleridge/poems/Work_without_Hope.html, http://etext.lib.virginia.edu/stc/Coleridge/poems/poems_links.html), δείτε τα χειρόγραφα της αλληλογραφίας του με τον William Wordsworth (<http://sweb.uky.edu/~cmitc0/Peal.html>), ξεφυλλίστε το γνωστό ποίημα του Κόλεριτζ «The Rime of the

Ancient Mariner» σε έκδοση του 19ου αιώνα, διακοσμημένη με σχέδια του Gustave Doré (<http://etext.lib.virginia.edu/toc/modeng/public/Col2Mar.html>), για να αποκτήσετε πληρέστερη εικόνα για τη ζωή και το έργο του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abrams M.H., *Ο καθρέφτης και το φως*, μτφρ. Άρης Μπερλής, Κριτική 2001.
Berlin Isaiah, *Οι ρίζες του ρομαντισμού*, μτφρ. Γιάννης Παπαδημητρίου, Scripta 1999.

ΠΗΓΗ

S.T. Coleridge, «Δουλειά χωρίς ελπίδα», μτφρ. Α. Πορφύρας, *Ανθολογία της ευρωπαϊκής και αμερικανικής ποιήσεως*, επιμέλεια Κλ. Β. Παράσχος, Συμεωνίδης 1962, σ. 21.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Ο ζωγράφος

ΣΤΟΧΟΙ

Να έρθει σε επαφή ο μαθητής με ένα από τα αριότερα δείγματα της ελληνικής πεζογραφίας των μετεπαναστατικών χρόνων και να προβληματιστεί για τα ήθη της αθηναϊκής κοινωνίας της εποχής.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κοσμική έπαρση, ασημαντολογία και απαιδευσία
Η αντανάκλαση της διαφθοράς στο κοινωνικό ήθος

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα από το *Ζωγράφος* του Γρηγορίου Παλαιολόγου παρουσιάζει το χειμαρρώδη μονόλογο μιας κοσμικής Αθηναίας της οθωνικής περιόδου. Η σαραντάχρονη χήρα αποκαλύπτει τα χαρακτηριστικά του προσώπου της και του κοινωνικού της περιγύρου, με μια σαρωτική επέλαση κακογλωσσίας, που κορυφώνεται σε ένα σπαρταριστό συνονθύλευμα ιστορικών και μυθολογικών αναφορών. Εύκολα διακρίνει κανείς ότι το σατιρικό πορτρέτο που φιλοτεχνεί ο Παλαιολόγος έχει ευρύτερο στόχο: ο μονόλογος της Σεβαστής αποκαλύπτει, πέρα από το παιδευτικό επίπεδο και τα ήθη, τα κοινωνικά και πολιτικά χαρακτηριστικά και τη νοοτροπία της κοσμικής ελίτ του νεοσύστατου κράτους. Ο κόσμος, που συχνάζει στις Πρεσβείες και το Παλάτι, μοιράζεται τα «υπουργήματα» που συνοδεύουν τη βασιλική εύνοια και σνομπάρει την επανάσταση, η οποία, «εάν δεν μας έκαμεν άλλο καλόν, μας εξεσκούριασεν ολίγον».

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Εμμανουήλ Ροΐδης, «Ψυχολογία Συριανού συζύγου», *Απαντα*, επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, τόμ. 5, Ερμής 1978, σ. 37-55. Διαθέσιμο και στο διαδίκτυο (<http://www.snhell.gr/lakeim.html>).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Δοκιμάστε να συγκροτήσετε ένα χαρακτηρισμό της Σεβαστής.
2. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι ο τύπος της Σεβαστής που παρουσιάζει ο Παλαιολόγος παραμένει επίκαιρος και οικείος στην κοινωνία μας σήμερα, δηλαδή περισσότερο από εκατόν πενήντα χρόνια αργότερα; Πώς το εξηγείτε;
3. Συγκρίνετε τη σατιρική απεικόνιση της αυλικής ζωής στην Αθήνα του Όθωνα, που προσφέρει ο Παλαιολόγος, με τη σχετική μαρτυρία της Χριστιάνας Λυτ (*Μια Δανέζα στην αυλή του Όθωνα*, μτφρ. Αριστέα Παπανικολάου-Κρίστενσεν, Ερμής 1988²).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγέλου Άλκης, «Εισαγωγή» στο Γρηγόριος Παλαιολόγος, *Ο ζωγράφος*, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 1989, σ. 7-27.
- , «Εισαγωγή» στο Γρηγόριος Παλαιολόγος, *Ο πολυπαθής* (1839), Ερμής 1989, σ. 13-186.
- Φαρίνου-Μαλαματάρη Γεωργία, *Η παλαιότερη πεζογραφία μας*, τόμ. 3, Σοκόλης 1996, σ. 156-183.

ΠΗΓΗ

Γρηγόριος Παλαιολόγος, *Ο ζωγράφος*, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 1989, σ. 91-95.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗΣ

Τα ναλοπωλεία

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα σατιρικό χρονογράφημα γύρω από την καθημερινή ζωή στην παλιά Αθήνα και να αναγνωρίσουν σε αυτό υπαρκτά προβλήματα, που εξακολουθούν να ταλαιπωρούν ως σήμερα τη ζωή των Αθηναίων.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Αδέσποτα σκυλιά

Καταπάτηση πεζοδρομίων και νεοελληνική κακογουστιά

**Κυκλοφοριακή δυσχέρεια για τους πεζούς
Χαιρεκακία, ιλαρή λύση που δικαιώνει το συγγραφέα
Ξυλοδαρμός**

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο Ροΐδης παρουσιάζει με ευτράπελο τρόπο θέματα και θεάματα που τον παρενοχλούν και τον δυσαρεστούν στους δρόμους της πόλης, όπως είναι η εικόνα των αδέσποτων σκύλων. Κυρίως όμως τον εξοργίζει η καταπάτηση των πεζοδρομίων και των ελεύθερων χώρων από τους καταστηματαρχες. Το κείμενο επικεντρώνεται στην ηθική δικαίωση του θιγόμενου Αθηναίου πολίτη, μέσα από ένα απρόσμενο διασκεδαστικό συμβάν με δράστη έναν αδέσποτο σκύλο, ο οποίος επίσης ενέχεται στην προβληματική εικόνα της πόλης. Αυτήν τη φορά όμως ο σκύλος εμφανίζεται σαν όργανο της θείας δίκης και πρωταγωνιστεί στο κωμικοτραγικό συμβάν. Σπάζει τα γυαλιά που εκτίθενται στο πεζοδρόμιο και ικανοποιεί τα χαιρέκακα αισθήματα του συγγραφέα. Κατορθώνει επίσης να διαφύγει ατιμώρητος, σε αντίθεση με το παιδί και τη γυναίκα του καταστηματαρχη, που υφίστανται όχι μόνο την οικονομική ζημία αλλά και ξυλοδαρμό από τον αρχηγό της οικογένειας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Εμμανουήλ Ροΐδης, «Ιστορία ενός σκύλου», *Απαντα*, τόμ. 4, Ερμής 1978, σ. 384-391.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε ποια σημεία του κειμένου ο αφηγητής εξομολογείται τις κρυφές του επιθυμίες στον αναγνώστη; Πατί διστάζει να τις πραγματοποιήσει;
2. Ποια προβλήματα προκαλούν στην καθημερινή ζωή των Αθηναίων οι αδέσποτοι σκύλοι; Ποια θεωρείτε σοβαρότερα και γιατί;
3. Δείτε φωτογραφίες και πληροφορίες για το έργο και την εποχή του Ροΐδη στην ιστοσελίδα των εκδόσεων Σοκόλη (<http://www.sokolispublications.gr/people/roidis.html>, http://www.sokolispublications.gr/palaio_teri.html), με σκοπό να σχηματίσετε πληρέστερη εικόνα για την καθημερινή ζωή και τις αντιλήψεις στην Αθήνα της εποχής, καθώς και για το κριτικό πνεύμα και την ειρωνική γλώσσα του Ροΐδη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγέλου Άλκης, «Εμμανουήλ Ροΐδης», *Σάτιρα και πολιτική στη νεότερη Ελλάδα*, Εταιρεία Σπουδών 1979, σ. 128-153.
- , «Κάποιες προτάσεις για να ξαναδιαβάσουμε τον Ροΐδη» στο Εμμανουήλ Ροΐδης, *Σκαλαρθύματα*, Ερμής 1986, σ. κζ'-ρλη'.
- Διαβάζω*, τχ. 96, 13.6.1984 [αφιέρωμα].
- Νέα Εστία*, τχ. 1772, 2004.

Στεργιόπουλος Κώστας, «Το αφηγηματικό έργο του Ροΐδη», *Περιδιαβάζοντας*, τόμ. 2, Κέδρος 1986, σ. 26-35.
Χάρτης, τχ. 15 και τχ. 16.

ΠΗΓΗ

Εμμανουήλ Ροΐδης (1863-1904), «Τα υαλοπωλεία» (1898), *Απαντα*, τόμ. 5, φιλολογική επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, Ερμής 1978, σ. 250-253.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εισαγωγικές μελέτες και άλλο υλικό για τον ευρωπαϊκό και τον ελληνικό ρομαντισμό ανθολογούνται στον ηλεκτρονικό φάκελο «Ρομαντισμός» του Ηλεκτρονικού Κόμβου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (<http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/REVMATA/Romantismos/romantismos.htm>).

Ο Ρομαντισμός στην Ελλάδα, επιστημονικό συμπόσιο, Εταιρεία Σπουδών 2001.
Πολίτης Αλέξης, *Ρομαντικά χρόνια. Ιδεολογίες και νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*, Ε.Μ.Ν.Ε., Μνήμων 1993.

